

Föredrag om Liv och död del I

Den 20-22 februari 1995 hos Maridöttrarna i Vadstena (innan de ännu flyttat till Omberg)

Biskop Anders Arborelius ocd (före biskopsvigningen)

(Föredragen är nedskrivna efter bandinspelning)

Föredrag I

Den kristna spiritualiteten sätter våra invanda begrepp och tankebanor på huvudet lite då och då. Så är det också med begreppsparet liv och död, som får sina törnar av Andens kastvindar. Det tillhör det centrala i det kristna budskapet att Kristus vill mjuka upp oss inifrån genom Andens balsam för att väcka oss för det allra djupaste, så att vår ingrodda hårdhet nöts bort. Det gäller vår livslust respektive dödslängtan, vår dödsfuktan respektive livströtthet. Paulus säger: ”Så skall ni också se på er själva: i Kristus Jesus är ni döda för synden men lever för Gud” (Rom 6:11).

Vårt teologala möte med Kristus förändrar allt, också förhållandet till liv och död. Eller rättare sagt: Han låter oss delta i sin egen livs- och dödsprocess. Vi får vara med i hans påsk. Irenaeus (130-ca 200) skriver: ”Om alltså döden, när den lägger beslag på människan har förjagat livet från henne och gjort henne till en levande död, hur mycket mer skall då inte Livet, när det lägger beslag på människan förjaga döden och göra människan levande för Gud”.

Liv och död är lite annorlunda ur Guds synvinkel än det vi vanligen menar med. dessa begrepp. Både naturvetare och mystiker tycks vara eniga om att döden löper parallellt med livet. Döden äger rum i själva livet. Våra celler dör och nya får liv. Det gamla jaget dör bort för att det nya livet skall få ta över. Genom dopet har vi dött, säger Paulus (Rom 6:4). Angelus Silesius (1624-1677) instämmer: ”De två är ett: i Gud man lever och man dör, ty i vår Gud man både dö och leva bör”. Död och liv pågår ständigt i oss. Därför kunde lykttändaren Carl Flodberg (1848-1933) låta skriva en beprövad livsvisdom på sin gravsten: ”Lär dig av döden att leva!”

Vårt liv som döpta är att dö för att så få liv. Vi har dött med Kristus för att uppstå med honom. Vi har gått över från döden till livet. Men vi måste ständigt dö för att kunna leva. Även om vi glömmer bort det, blir vi påmind om det av naturen varje år på nytt, i alla fall på våra breddgrader, där vi har årstiderna. Naturen liksom dör för att uppstå igen. Våra tidningar skriver om lärkans och tussilagens ankomst på våren. ”Lär dig av döden att leva!” och ”Lär dig av livet att dö”, kan vi sätta på vår gravsten. ”Dö döden förrän du dör, så dör du icke i döden”, skriver lutheranen N.P. Wetterlund (1852-1928). Ändå vet vi att det finns ett motstånd mot denna livsvisdom, hur tydlig den än är. ”Döendet äger rum mitt i själva livet” skriver Karl Rahner (1904-1984), ”och när döden kommer är den bara den sista och definitiva fulländningen av processen”.

Under hela vårt liv tränas vi i döendet. Att somna hjälper oss att dö lite för varje dag. Vi får liksom Jesus be: ”I dina händer överlämnar jag min ande”. All form av askes, offer, ja, bön, överlåtelse, självgivelse lär oss att dö bort från oss själva. Ändå är detta alltid svårt för människan, kanske speciellt i vår tid, när detta mönster har brutits och förvirrats. Eddie Tistelgren, från Svenska Dagbladet, skrev i Signum nr 1 1995 om vår tids inställning: ”Notera hur självgivelse ersattes av självtlevelse”. I och för sig är det inget nytt, för synden består av självtlevelse, som innebär att man inte vill dö. Man vill inte ge ut, utan man vill bara ha.

Vi skall här se hur det är en evig kamp, som pågår i oss mellan självutgivelse och självutlevelse. Den gamla människan tror att det sanna livet är att få leva ut, att lägga beslag på, njuta och samla på hög. Hon har inte upptäckt påskmönstret som går som en röd tråd genom både naturens och nådens rike. Det finns ett motstånd mot såväl död som liv i oss själva, både i naturen och i kulturen. Vi är ju alla också en del därav, men icke enbart en del och än mindre en produkt därav. Det finns en baksida, ett sätt att reducera livet enbart till skenliv, självhävdelse och könsdrift. Paulus talar om risken att älska vällust mer än Gud (2 Tim 3:4). I vår tid ser vi så många exempel på det. Våldsdyrkan och dödsdrift har övertagit livets mening för många. Man vill ha action. Det måste hända någonting.

Det finns ett ständigt motstånd mot påskordningen. De kanske mest expansiva av alla näringsgrenar i nuvarande kristider är underhållnings-, tidsfördrivs- och reklamindustrierna, som lever gott på surrogat, sex och våld. Kardinal Godfried Danneels skriver: ”Der är inte obekant för den som läst lite historia, att de sista stimuli som ännu är i stånd att hålla en dekadent kultur vaken är våld och sex”.

Men vi får inte glömma att det också finns ett nådens motgift. Även om kulturen kan tyckas dekadent och samhället tycks fastna i en våldsspiral, finns det också ett nådens och frälsningens motgift, påskmysteriet, som ständigt är verksamt. Gentemot ursyndens verklighet finns också ”urnåden”. Man måste visserligen använda dessa ord med en viss försiktighet. Matthew Fox, en dominikan som gick i riktning mot New Age och sedan lämnade Katolska Kyrkan och blev anglikan, myntade begreppet ”urvälsignelse”. Termen i sig kan vara diskutabel, eftersom den använts i polemik mot begreppet ursynden. Tragiken är att man kan ha en riktig insikt men rycka loss den ur sitt sammanhang. Man brukar säga att i alla heresier är det en enda sanning som betonas på andra sanningars bekostnad. Matthew Fox betonade termen ”urvälsignelse” så starkt att han glömde bort att det också finns ursynd. Det var hans tragik. Det innebar i princip att frälsningen försvann från hans horisont. Kristendomen innebär ju att Gud går i närkamp med synden. Det måste vi hela tiden ha för ögonen när vi ser syndens och dödens makt i världen, så att den aldrig kan få sista ordet.

Sigurd Bergmann skriver: ”Dödens existens i skapelsen skall här inte förstås som ett straff utan som en kärleksfull handling som är nödvändig för att begränsa de onda makternas handlingsutrymme”. Det är en tanke som går tillbaka redan till kyrkofäderna och innebär att döden är ett privilegierat uttryck för Guds barmhärtighet, för att det onda inte skulle bli odödligt, för att syndaren inte skulle fortsätta att synda i all evighet, för att lidandet skulle få ett slut.

Här ser vi återigen hur liv och död flätas in i varandra. Det som vi först tycker bara tyda på livets undergång och slut, döden, blir då porten till det äkta livet. Det ser vi spår av redan i naturens rike. I Nya testamentet talas det om Livets träd, Livets vatten, Livets ord, Livets vattenkällor, Livets segerkrans och Livets bok. Hela skapelsen sjunger Livets segersång som en slags profetisk påskhymn. Men också döden finns med. För att livet skall segra måste vi gå i närkamp med död och synd. Irenaeus skriver: ”Det är av medlidande som Gud handlar. Han vill inte att människan alltid skall vara lagöverträdare. Han vill att synden, som tillintetgör människan, inte skall vara odödlig och att det onda inte skall vara obotligt och oändligt. Han gör alltså själv slut på människans överträdelse genom dödens barriär, som får synden att upphöra. Han sätter en gräns för människans liv”. Döden är en följd av synden, säger han, men i sin barmhärtighet skapar Gud liv ur överträdelsen. ”Han har utplånat döden” (2 Tim 1:10). Han har dödat döden. Död kan bli liv sedan livet gått över i död och föder liv.

Det finns en väg genom livet och in i döden, ja, ut över döden. Kristen spiritualitet i alla dess former vill hjälpa oss att gå denna väg. På olika sätt och i olika fasetter ser vi att det alltid är tal om begreppsparet liv och död. I Benedictus' (ca 480-547) regel heter det: "Framskrider man på denna livsväg (lat. *conversatio*) och i tron, vidgar sig hjärtat". Denna livsväg rymmer också döden. Vi måste dö för att leva. Det är därför Kristus har tagit på sig döden för att vi skall leva. Då blir han "vägvisaren till livet" (Apg 3:15), ja, själva livsvägen, för i sista hand är det han som är Livsvägen, som på ett ställföreträdande sätt går genom döden. Allt i vårt liv och i vår död pekar på honom. Egentligen behöver vi bara leva och dö för att upptäcka detta djupa liv mitt i döden.

Svårigheten för många är att man i vår tid inte bara vill leva utan snarare uppleva. Man flyter lite på ytan och känner de ytliga konsekvenserna. Då kräver man starkare och starkare doser av stimuli. Det ser vi på många områden. Våldsfilmerna blir allt blodigare. Man vill uppleva mer och mer. Man vill egentligen inte leva. Man har inte lärt sig att leva. "Man söker", som Anthony de Mello (1931-1987) skriver, "en ideologi, en mening. Så snart man ser på världen genom en ideologi gör man slut på sig själv. Det finns ingen verklighet som passar till en ideologi. Livet är mer. Folk söker alltid efter en mening med livet. Men livet har ingen mening. Det kan inte ha en mening, eftersom en mening är en formel. Mening är något som har mening för förståndet. Varje gång man gör verkligheten begriplig slår man huvudet mot någonting som förstör det man trodde sig begripa. Mening finner man bara när man går bortom mening. Livet är bara begripligt när man erfar det som mysterium. Det har ingen mening för förståndet och dess begrepp".

Anthony de Mello sätter sakerna på sin spets. Han vill att vi skall gå bortom upplevelsens, meningens och ideologins perspektiv, där så många har fastnat i nutiden - också kristna måste vi tillägga - för att öppna oss för mysteriet. Mysteriet kan vi inte uppleva. Vi kan inte begripa det. Vi kan inte få ut något av det. Vi kan inte känna det. Ändå tror vi som kristna att själva verkligheten är detta mysterium.

Vi skall försöka se lite på påskmysteriet som ett slags grundparadigm för verkligheten. När Gud blir människa tar han på sig hela vår verklighet. Annars kan han inte frälsa oss. Liv och död måste passera genom honom. Det är det han mest av allt tar på sig i påskmysteriet. Där finner vi själva kärnan. Vi kan inte säga att det direkt ger en mening, för ett mysterium är något annat. Mening är något vi kan kontrollera. Mysterium är något som kontrollerar oss.

Här har vi något som ibland kan spela oss fula spratt hur fromma vi än är. Vi kan tänka på "Karmelitsystrarna" av Bernanos (1888-1948) och skildringen av två olika sorters död. Priorinnan hade alltid varit en mycket duktig kvinna och klarat alla problem, men när hon dog fick hon en död som inte passade till henne. Klostret ekade av hennes fasansfulla skrik. Alla blev så förvånade. Vad hade det för mening att denna starka, duktiga kvinna skulle skrika ut sin dödsångest i klostret, så att alla blev livrädda. Det fanns också en liten syster, Blanche, som alltid hade varit rädd för allting, för både död och liv, och som flydde när alla fängslades. Vid schavotten skildras det mycket dramatiskt hur syster för syster går upp och huvud för huvud faller. Men de som är kvar fortsätter att sjunga *Salve Regina*. Det blir mycket effektivt på scenen. Så tror man att det är slut med denna sång. Men då hör man en liten späd stämma bland människorna som står där. Det är den livrädda, lilla Blanche, som får ärva priorinnans död. De bytte liksom död. Priorinnan fick den fasansfulla dödskampen och Blanche fick den tillitsfulla överlåtelsen i döden. Här ser vi något av det mysterium som vidlåder allt liv och all död. Men allt detta är infogat i Kristi påskmysterium.

Det har naturligtvis stått klart för kristna i alla tider att påsken är själva kärnan och grunden i vår tro. Ändå får vi påstå att denna insikt har blivit speciellt tydlig i vår tids katolska spiritualitet och får sin bekräftelse i det Andra Vatikankonciliet dokument, där man ständigt betonar påskmysteriet. Det har alltid funnits med. Det är en biblisk, patristisk och liturgisk verklighet, som i högsta grad inbjuder till ekumenisk dialog, ja egentligen till dialog med alla andra religioner och alla åskådningar över världen, för död och liv är något alla möter. Kristendomen säger att Gud själv har tagit på sig påskmysteriet.

Louis Bouyer (1913-2004) liksom Hans Urs von Balthasar (1905-1988) har skrivit var sin av de klassiska böcker om *Le Mystère Pascal* som blev inspirationskällor för konciliet. Louis Bouyer sammanfattar påskmysteriet med orden: ”Det är faktiskt så att den kristna religionen inte helt enkelt är en lära. Den är ett faktum, en handling, och inte en handling i det förgångna utan en handling i nuet där det förgångna återfinns och framtiden närmar sig. Det är däri som den rymmer ett mysterium, ett tros mysterium, ty den säger oss att den handling, som en Annan utfört tidigare och vars frukter i oss vi bara kommer att få se senare, blir vår idag ... Denna handling som utförts tidigare av honom är Påsken för två tusen år sedan: denna handling som blir vår idag är den Påsk vi firar; den härlighet, som den kommer att ge oss liksom den gav honom, är den eviga Påsk som de utvalda firar i himlen, det offrade och förhärligade Lammets festmåltid”.

Kristendomen är helt enkelt påsk. Alla som på allvar konfronteras med kristendomen inser det, även om de inte tar åt sig budskapet. Vi behöver bara tänka på teaterpjäsen ”Påsk” (år 1900) av August Strindberg (1849-1912). På ett lysande sätt återger han Långfredagen och Påskdagen i Lund, en stad han avskydde, i medmänniskors liv. Allt i kristendomen talar om påsk. De ursprungliga krucifixen var alltid triumfkrucifix. Man anade den förhärligade Herren redan på korset. Påskmysteriet präglar allt i kristendomen. Det är grundhandlingen, grundmönstret i både Kristi och vår tillvaro.

Ingenting i Kristi liv och död är utan påsk. Vi ser det redan från början då Jesus föds. Döden är aldrig långt borta. Vi kan tänka på barnamorden och flykten till Egypten. I traditionen har man alltid sett omskärelsen som ett profetiskt tecken på Jesu korsfästelse. Redan det lilla barnet utgjuter sitt blod. Men samtidigt anar vi uppståndelsen mitt i lidande och död. Lidandet får aldrig sista ordet. Tabor, förklaringen, kommer alltid när lidandet är nära.

Det vi ser i nådens rike, ser vi också i naturens rike. Naturen är alltid ett slags förebud av det som sker på nådens plan. Ännu tydligare blir det i det gamla förbundet. Hela tillvaron är präglad av påsken. Då måste det vara så också i vårt liv. Kyrillos av Jerusalem (310-ca 386) skriver: ”Han som är huvudet led på Skallens plats”. Jesus är huvudet för hela sin kropp. Hela den mystiska kroppen är med på Skallens plats. Vårt lidande sker där i honom som är vårt huvud. ”Detta Golgota är världens medelpunkt”, skriver han också. Vårt lilla lidande och världens stora lidande har sin rymd på Golgota. Det är också där lidande och död förvandlas till nytt liv. ”Låt oss tacka honom som dödade döden genom sin död”, skriver Efraim Syriern (ca 306-373).

Kyrkofäderna återkommer ständigt till detta tema. Jesus har dödat döden genom sin död och gett oss liv. På denna grundval måste vi alltid bli kvar som kristna. Vi kan aldrig avlägsna oss från det. Vi dör inte på egen hand. Vi lever inte på egen hand, utan vi är alltid lemmar i honom. Huvudet har dött på Skallens plats, men det har också uppstått. Denna grundval finns alltid kvar. Vi anar det i naturen. Vi ser konturerna ännu tydligare i det gamla förbundet, men

hela verkligheten framträder i Kristi påsk. Det är den vi lever av. Guds kärlek möter oss alltid i denna grundgestalt.

I den nya skapelsen råder alltid kärlekens grundlag, men vi måste alltid ta emot den i dess fullhet, i livets och dödens gestalt. Allt i kristendomen är präglad av påskan. Pater Paillard skriver: "Som kristna har vi både en påsketik och en påskmystik". Allting i kristendomen utandas påsk. Vi fångas in i Jesu nät för att dö bort från våra synder och leva för rättfärdigheten. Vi dör med honom på korset men uppstår till hans liv. "Död och uppståndelse är bara två sidor av samma kärleksskeende", skriver Hans Urs von Balthasar. "Påskens synliggjorda härlighet ligger redan i långfredagens fördolda härlighet".

Grundvalen för vårt liv som kristna är att hela Kristi påskmysterium ständigt pågår i oss. Vi skall här försöka se hur detta kan yttra sig. Allt i kristendomen är präglad av påskmysteriet. Det gäller hela det sakramentala livet och hela mystiken. Det är glädjande att kristna av olika traditioner kan bejaka detta till fullo. Vi kan citera biskop emeritus i Linköping, Martin Lönnebo: "Mönstret död och uppståndelse finns på många håll. Enligt min mening finns det både i *religio perennis* och *philosophia perennis*. Men på Långfredagen och Påskdagen firas i kyrkan död och uppståndelse med ett heligt allvar och en universell glädje som är något unikt. Detta är kristenhetens gåva till jorden. Där gestaltas tron på den lidande Guden och den lidande kärleken, den fruktansvärda etiska och andliga korrupsion som kallas synd, skuldens allvar, livets förkrymphet, flykten från friheten och den stora kosmiska befrielsen. Påskan återger ett tillstånd i universums urgrund".

Det kan alla kristna bejaka. Ändå märker vi att accenterna ligger lite olika. Man brukar säga att den klassiska lutherdomen har blivit kvar vid korset, medan den österländska tron jublar över uppståndelsen. Den katolska tron försöker hålla fast vid bägge delarna. Men också här finns det lite variationer. Vissa spiritualiteter är mer präglade av korset och andra mer av uppståndelsen. Idealet, sådant vi ser det i katolsk spiritualitet, är att betona hela påskmysteriet. Det Andra Vatikanconciliet trycker väldigt starkt på det. I dess dokument ser vi, hur påskmysteriet dyker upp i alla möjliga och omöjliga sammanhang. Uppståndelsedjupet måste alltid finnas med, även i korset. Vi kan se Blanche som representant för detta fenomen. När allt tyder på undergång, död och förföljelse kan Kyrkan stämma upp sitt *Salve Regina* eller *Te Deum*. När alla spottar och förföljer, då triumferar Kristus i de förföljda. Det är viktigt att dra ut konsekvenserna. Det finns med i den katolska traditionen som så starkt betonar inkarnationen.

Redan Tertullianus (ca 155-ca 220) sade: "*Caro Salutis est cardo*" (Frälsningens kött är kärnpunkten). Det innebär att köttet skall uppstå, att allt skall förvandlas, att Herren skall rekapitulera skapelsen. Ingenting får gå förlorat. Allt skall återlösas. "Detta påskmysterium är i sanning det katolska mysteriet", säger Louis Bouyer. Det är det katolska, det allomfattande mysteriet. Ingenting får gå förlorat för den nya skapelsen. Det är en annan accent som är mycket stark i nutida katolsk spiritualitet. Vi behöver bara nämna ett namn som Teilhard de Chardin (1881-1955). Men vi finner accenten lika stark hos kyrkofäderna. Allt är användbart material för den nya skapelsen. Även synden kan omvandlas genom återlösningen och försoningen.

Det grundmönster som ligger i död och uppståndelse är avsett att vara själva grundformen för vårt liv. Det är vår stora kallelse att upptäcka påskan i vårt liv, hur Kristus i sin korsfästa och uppståndna verklighet är med i allt, även i det vi tycker är helt världsligt. Kyrkan deltar till fullo i Jesu påskmysterium. Brudgummen vill att bruden skall dela allt med honom. Kärleken

dem emellan är oupplöslig. Kärleken är stark som döden (Höga V 8:6), men samtidigt späd och skör som själva livet (jfr 1 Kor 13:4-5). Kyrkan måste alltid bli förenad med Kristus på sin livsväg. ”Hon är kallad att gå samma väg”, heter det i *Lumen Gentium*, ”för att ge människorna del av frälsningens frukter”. Allt som är hans blir hennes och därigenom vårt. Vi blir hans genom henne, och han blir vår i henne. Inför honom blir vi hon, om vi nu skall leka med pronomen.

Paulus uttrycker på olika sätt hur vi förvandlas på livsvägen mellan Kristus och Kyrkan. Kristus är huvudet. Vi är lemmarna. Han måste ta gestalt i oss. Han dör i oss för att uppstå i oss. Det är den allomfattande katolska realitet vi alltid lever i. Men det är ett mysterium. Vi måste komma ihåg att vi aldrig kan förstå det. Egentligen förstår vi ingenting av det.

Vi hör ett snäsigt ord och tycker att det bara tillhör världen och inte har någonting med Gud att göra. Men här var det en liten flick av döden och korsfästelsen som kunde ha frigjort ett nytt liv. Ingenting hamnar utanför påsken, allraminst synden. Det är ju den som skall omvandlas. Påsken märks i vårt liv, i död och liv, natt och dag. Allt detta talar om samma verklighet. Det gäller bara att ha öppna ögon, att vakna, att se. Och det är svårt. Vi går ofta halvsovande eller halvvakna genom livet. Ibland ligger vändpunkten i att vända det negativa till något positivt. Någon säger: ”Kyrkan var bara halvtom i dag”. Då kan man i stället säga: ”Nej, den var halvfull”. Någon säger att någon annan bara är en halvdålig människa. Ja, men han kanske är halvgod. Så småningom kan vi öppna ögonen och se med halvöppna ögon på verkligheten. Ögonen behöver inte vara halvslutna. När vi öppnar ögonen ser vi något av långfredag och påskdag. Vi ser inte bara ytan utan djupet. Vi ser liv och död, natt och dag i otaliga kombinationer, men vi anar Kristi anletsdrag i detta.

Vi har våra liturgiska tider, advent och fastetid, där vi lär oss att vakna. Vi behöver förbereda oss inför det stora som skall ske. Inför påsken har vi en förberedelsestid under fyrtio dagar. Vi går ut i öknen för att gå in i det förlovade landet. Vi går ut i natten för att gryningen skall kunna gå upp, för att påskdagsmorgonen skall kunna lysa över oss. I påskens ljus kan allt i vårt liv få sin äkta innebörd. I själva vår verklighet, hurdan den än är, möter vi honom som har velat dela vår verklighet.

Det är vår stora livsuppgift att läsa in påskens bägge dimensioner i vårt liv som döpta. I dopet har vi redan dött och uppstått med Kristus. Men det tror vi i själva verket inte riktigt på. Naturligtvis säger vi att vi tror på det med hela vårt väsen. Men egentligen har vi aldrig smält det, att det finns i oss, att vi verkligen är med på Skallens plats, där huvudet lider i de små korsfästelserna och dör. Likadant är vi med på Påskdagens morgon. Det är ett mysterium som vi begriper lika lite som Petrus och Maria Magdalena. Men vi är med. Vi finns där. Det är viktigt att komma ihåg att bägge delarna är med.

En frestelse är att isolera sig och säga: ”För mig räcker det med korset” eller ”För mig är det bara uppståndelsen som gäller”. Man säger ibland att teologerna här har blivit de stora bovarna. Man har med bästa vilja i världen stirrat sig blind på en *teologia crucis*. Man säger ibland, att vägen till helvetet är kantad av goda föresatser. Det finns en slags nästan manisk vilja att säga *enten ... eller*.

I Kyrkans och spiritualitetens historia är ofta den allra största svårigheten för människor att förstå hela påsken. Man kan fastna vid korset, syndens mörker och oja sig över världens elände. Ingenting är underbarare än att tala om hur dåligt det står till nu. Redan Cicero (106-43 f.Kr.) sade, att man alltid har ojat sig över hur dålig ungdomen är. Synden finns med i

allting. Även de människor som helt inriktar sig på korset och tycks leva i en mycket from verklighet kan fastna i en felaktig korshyllning. På franska talar man om *victimism*, ett slags offermentalitet. ”Jag skall alltid offra mig för alla de andra”. ”Gud nåde den som offerar sig för mig”. ”Jag skall alltid ha sista platsen”. Psykologin har mycket att säga om den företeelsen.

Men också påskens verklighet med dess uppståndelsekaraktär kan bli lite sned. Framgångsteologin frestar tron, vill att påsken löser alla problem och automatiskt ger framgång och problemlöshet. Det finns också en slags triumfalism, som har varit ganska vanlig i Kyrkans historia. Kristus har en gång triumferat och Kyrkan har del av den triumfen. Det är en storgulenhet. Även heliga ting kan missbrukas.

Julen kan också missbrukas och ge upphov till infantilism, romantik och sentimentalitet. Det är inte så ovanligt att man frossar i skära Jesusbarn. Synden nästlar sig in i allting. Det kristna mysteriet är så stort att vi inte får begränsa det. Vi måste se hela det stora sammanhang som tog sin början i Betlehem och som sedan på Golgota fick sin tragiska avslutning, men som därefter fick sin final i himlen, i härligheten. Det gäller att se att detta är livsvägen. Vi kan inte bli stående i Betlehem. Sedan är det en annan sak att vissa spiritualiteter koncentrerar sig på en aspekt. Det finns en helt rättmätig accentskillnad, men när man utesluter något blir det tragiskt.

Något av lutherdomens tragik är att man ofta har blivit stående vid Golgota. Ibland har man inte ens nått dit, eftersom man i praktiken inte tror att synden är besegrad. Frälsningen är då inte riktig effektiv och har inte trängt in i själarna. Det finns naturligtvis något storgulet i detta också, men det är en tragik utan like att stanna vid Golgota. Det kan också finnas en motsatt frestelse, kanske främst i ortodoxin, som mycket starkt betonar uppståndelsens seger och tenderar till en viss triumfalism, också på samhällsplanet. Också i katolsk tradition finns samma frestelser i olika tappningar. Men vi försöker hålla ihop Golgota och uppståndelse på inkarnationens bas. Typiskt för katolsk spiritualitet är att den är så jordnära. Gud har verkligen blivit människa och Gud vill möta oss också i det lilla mänskliga med hela sitt mysterium. Där fortsätter frälsningen. Där drabbas vi av frälsningen stund efter stund och ögonblick för ögonblick. Påsken kan inte spaltas upp och splittras upp. Kristi kors är alltid ett sakrament på hans härlighet. Likadant är det med vårt kors.

Angelus Silesius uttrycker det fulla påskskeendet med två små ord som kan vara bra att komma ihåg. Det är ofta de små orden, de små tingen och de små människorna som hjälper oss att se det stora. Han säger: ”Jag älskar orden ’*ut*’ och ’*in*’, de två, så små: *ut* ur mig själv och Babel, *in* i Kristus gå”. Vi går ut ur det gamla och in i det nya. Då sker något av påskens mysterium. Vi är alltid på pilgrimsvandring. Det kan alltid vara något av det nya livet vi möter, även om det kan vara en obehaglig överraskning på ytan.

Vi ber om Guds nåd.

Herre Jesus Kristus. Du har gått ut ur denna världen och in i den nya för att öppna detta nya för oss när vi går ut ur oss själva och ur ur synden. I Faderns och Sonens och den Helige Andes namn. Amen.

Föredrag II

Grunddynamiken och grundinriktningen *ut* och *in* som vi finner i påsken möter oss på många olika sätt. Den gammaltestamentliga påsken – *exodus* - uttåget ur Egypten och inträdet i det förlovande landet, ger den tydligaste återspegligen av schemat *ut* och *in*. Påsken är ett slags heligt ”rörelseschema”, en pilgrimsvandring *ut* och *in*, *in* och *ut*. Gud går *ut* i världen och *in* i

lidandet för att vi skall gå *in* i honom och *ut* ur oss själva, *ut* ur det gamla och *in* i det nya. Kärleken är alltid i rörelse och kärleken är alltid präglad av påskeschemat, det heliga rörelseschemat. Det gäller både Guds eviga kärlek och vår tidsbundna.

Adrienne von Speyr (1902-1967) säger: "När Gud kommer in i världen för att lida för oss, tar han evighetens mått med sig. Han ställer sig till förfogande för korset med den eviga kärlekens kraft och erfar som människa ett omätligt lidande på så sätt som det motsvarar hans gudom och hans gudomliga kärlek. Det är inte anledningen till korset, synden, som avgör lidandets mått utan Guds vilja att återlösa oss hän mot sin oändliga kärlek".

Gud kommer in i världen. Han blir människa. Då för han naturligtvis med sig evighetens mått in i vår värld, den omätliga kärlekens mått, och den tar sin gestalt i det omätliga lidandet, just för att ta oss ut ur den gamla världen och in i hans oändliga kärlek. Därför kan man tala om ett omätligt lidande. Det är bara Gud som kan lida omätligt mycket. I teologin har man ibland varit alltför rädd att tala om lidande i Gud. Naturligtvis kan lidandet inte vara samma sak som för oss. När Gud blir människa tar han på sig allt lidande, eftersom han har med sig den eviga kärlekens mått, ett slags all-lidande. Bara den Allsmäktige kan lida av allt. Gud kommer in i världen för att dra oss ut ur synden och in i sin kärlek. "Guds kärlek har", som Paulus säger, "ingjutits i våra hjärtan" (Rom 5:5) för att driva ut det gamla. Vi ser otaliga sätt på *ut* och *in*.

Påskens efterdyningar pågår hela vårt liv. I och med att vi har döpts har påskens rörelseschema ingjutits i oss. Död och liv får en helt annan innebörd. Det blir en Kristusverklighet. Vi ser redan ganska tidigt i den kristna historien hur påskmysteriet ses som en ouplöslig enhet. Kristi lidande är redan färgat av påskens seger. Vi märker lite av det synsättet redan i Johannesevangeliet. Språkforskarna påpekar att Herrens lidande (*passio*) redan tidigt fick en klang av Kristi påsk (*pascha Domini*) över sig. Den första avbildningen av korset är alltid det triumferande korset, den segrande Kristus. Härligheten lyser redan fram i själva korsfästelsen. Något av det kan också återspeglas i vårt liv. Intervallerna mellan *ut* och *in* blir mindre. Vi går *ut* ur det gamla, *ut* ur synden. Då är vi redan inne i det nya. Det går fortare och fortare.

Påskan är alltid en helhet. Uppståndelsen är aldrig långt borta från korset, aldrig mer än tre dagar. Så småningom ser och märker vi i vårt liv hur djupt detta hänger ihop. Men det får inte få oss att tona ner kontrasterna. Lidandet, döden, måste tas på blodigt allvar. Det är ju en högst blodig realitet i livet. Clemens Brentano (1778-1842) skrev: "En källborgare kan inte begripa att vår Herre Jesus Kristus har dött på korset för oss och inte hellre har grundat en mössfabrik i Apolda". Som svenskar skulle vi kanske tala om ett småföretag i Gnosjö. Varför gjorde Jesus inget nyttigt och grundade ett institut för dataforskning? Det hade väl tjänat mänskligheten bättre. Frestelsen finns att inte se de stora kontrasterna. Korsets skandal kan aldrig förtas eller neutraliseras av uppståndelsens jubel. Den risken finns, när man säger att allt nog bli bra, för Herren har ju uppstått eller tvärtom, när man bara blir kvar på Golgota eller bara vill vara martyr.

Ut och *in* hör ihop. Om vi aldrig går *ut* kan vi inte komma *in*. Då står vi liksom kvar i dörren. Korset förblir alltid en skandal. Det gör ont att gå ut ur det gamla. Det är att dö bort. Kristus har verkligen dött. Det var ingen skendöd. På korset har han tagit på sig allt lidande. Romano Guardini (1885-1968) säger: "Den gestalt som Jesu liv har är misslyckandet, tillkortakommandet. Aldrig har mänskligt sett en stor personlighet uppfylld av Andens hela härlighet och frälsningens hela makt misslyckats så som han. Detta faktum måste vi öppna oss

för, annars får Herrens gestalt och liv något småskuret och idylliskt över sig. Dess oerhörda storhet går förlorad”.

Vi kan tala om idyllens frestelse, som är ganska vanlig bland kristna människor. Egentligen tycker nog många att det hade varit bättre med mössfabriken än döden på korset. Men uppståndelsens härlighet kan aldrig beröva korset dess fasa eller tvärtom. Långfredag och påskdag hör ihop. Vi kan bara ta emot påskmysteriets frälsande nåd, Guds befriande närvaro, om vi tar emot mysteriet både i härlighet och lidande, både i liv och död.

Samtidigt måste vi säga att det också finns en viss berättigad accent i vissa spiritualiteter. Passionisterna t.ex. anknyter mycket till korset. Naturligtvis förnekar de inte uppståndelsen. Andra betonar mer uppståndelsen. Genom Kyrkans historia ser vi att det finns olika accenter. Det var ganska sent som korset blev så centralt. Man brukar peka på Franciskus (1182-1226) och hans tid. Han lär vara den förste som blev stigmatiserad. Under den första delen av medeltiden var uppståndelsen mer central än i den senmedeltida och nya tidens kristendom. Vi ser mycket tydligt hur accenten kors och frälsning betonas i den klassiska protestantismen. I en viss förkunnelse koncentrerar man sig nästan endast på korset, medan vi katoliker dogmatiskt säger, att allt det Jesus har tagit på sig är frälsande, från det första ögonblicket av hans mänskliga existens till det sista. Allt han gör sker för att frälsa oss. Vi betonar helheten i hans liv, död och uppståndelse.

Inom den totala påskhorisonten kan det finnas viss berättigad dualism, också inom passionistorden. Det finns olika accenter även inom en spiritualitet. Alla är inte slaviska efterapare av en och samma bild. Här finns det en oerhörd rikedom i variationen, vilket vi ser i helgonens liv och i den kristna konsten och kulturen. Men det viktiga är att bejaka hela påskan, ut och in, död och liv. Eftersom detta är så grundläggande kategorier i kristendomen, som vi också finner spår av i själva skapelsen, har man ibland frågat sig om vi får gå ännu längre tillbaka och säga att något motsvarande kan finnas som en evig urbild i Guds egen inre existens. Adrienne von Speyr svarar: ”I viss mening är bäggedera, liv som död, Guds avbilder. Förvisso kan det inte vara tal om någon död som ändpunkt i Gud, ty hans eviga liv är ju oändligt. Men om man med död menar livets hängivelse, då har denna hängivelse sin urbild i Gud: som livets hängivelse (ty. *Hingabe*) och hänströmmande (ty. *Hinverströmung*) mellan Fadern och Sonen i Anden. Ty Fadern ger ju Sonen hela sitt liv, Sonen ger det tillbaka till Fadern och Anden är själv det utgjutna, hängivna livet”.

Adrienne von Speyr försöker se hur vi i Guds inre treeniga liv kan se någonting som ger oss den gudomliga modellen på det vi ser som liv och död. När Fadern avlar sin Son av all evighet, ger han allt. Han hänger sig. Sonen har allt att tacka Fadern för och Sonen ger allt tillbaka till Fadern. När Sonen blir människa, är det för att samla ihop och frälsa allt och ge det till Fadern. Han går ut ur Faderns sköte i evigheten för att träda tillbaka in med allt. Anden är det hängivna, utgjutna livet. Vi kan aldrig genomskåda solen och se in i den. Men vi kan ana något av kärlekens evigt strömmande liv inom Treenigheten. I sista hand måste hela påskmysteriet ha sin urbild inom Treenigheten.

Allt som finns till måste peka tillbaka på sitt ursprung. Liv och död måste ha sin absoluta modell i Guds inre. Det är naturligtvis ingen spegelbild, något man får akta sig för att tro.. Men ändå tror vi att det vi erfar som död och liv, ut och in, går tillbaka till något liknande inom Guds treeniga liv. Det är inte så svårt att acceptera, när det gäller liv, uppståndelse och härlighet. Det ligger liksom i sakens natur att livet i dess fullhet finns i Gud.

Men kan också den andra halvan av påskens hemlighet, det vi erfar som lidande, kors och död ha sin urbild i Guds eviga liv? I denna fråga har man i teologin alltid varit mycket försiktig, eftersom man där kan hamna i en ”Gud är död”- teologi. På latin har man ett speciellt ord för att motverka ett alltför antropocentriskt tal om lidande och död i Gud. Man talar om *impassibilitas*, Guds oförmåga att lida, som ett av Guds väsens kännetecken. Gud är oföränderlig, säger den klassiska teologin. Han är alltid till sitt väsen densamme. Han är oförmögen att lida, tillägger man då. Men då är frågan hur vi skall förstå innebörden. Skall vi förstå det som om Gud är helt oberörd av allt som sker på jorden, som det ibland har framställts? Men det skulle strida helt mot inkarnationen och Kristi offerdöd på korset.

Nej, vi måste snarare förstå det som en analog sanning. Gud står ju över allting här på jorden. Våra kategorier kan vi aldrig omedelbart använda om honom. Även när vi talar om Guds kärlek får vi akta oss för att göra det till en alltför sockersött verklighet. Allt det vi säger om Gud är ju något apofatiskt, något analogt. Teologin har olika ord för att ange de olika nyanserna så vi kan förstå att Gud är större än allt det vi säger om honom. Gud är kärlek. Men han är mer kärlek än det vi menar med kärlek. Han övergår allt det vi kan utsäga om honom. Gud är större än allt vi kan säga, men han är också mindre. Han passar helt enkelt inte in i våra kategorier.

Sund teologi innebär att man hittar rätt avvägning mellan den positiva och den negativa teologin. Det är i det ljuset vi får närma oss det mysterium vi kan kalla den inomtrinitariska påskan. Det är lätt för oss, kanske alltför lätt, att förstå att Gud är liv. Men det vi menar med liv är inte riktigt samma sak i Gud. Det är en analog verklighet. När vi talar om den andra delen av påskan: död, lidande och kors, måste vi vara lika medvetna om att det är en analog verklighet. Gud dör inte i den mening som vi människor dör. Det är något helt annat i Gud. Ändå är det en insikt som har blivit speciellt påträngande i vår egen tid, då det mänskliga lidandet har antagit oanade proportioner.

Det är som om teologin har vaknat till liv i dödens och lidandets grannskap. Det är märkligt att allt slags skilda teologer har ägnat sig åt detta tema. Det mest uppseendeväckande är att judiska teologer som Abraham Heschel (1907-1972), en amerikansk rabbin, talar om ett slags gudomligt patos, en lidande Gud. Vi möter samma företeelse hos lutherska teologer som Dietrich Bonhoeffer (1906-1945), som säger att bara ”en lidande Gud kan hjälpa”. En annan lutheran, Jürgen Moltmann, har skrivit en bok om ”den korsfäste Guden”. Vi möter samma syn hos en inbiten thomist som Jacques Maritain (1882-1973). Det är samtidigt thomisterna som mest har försvarat *impassibilitas*. Mot slutet av sitt liv sade Jacques Maritain att lidandet i Gud ”var ett väldigt problem som teologerna lade sig mer vinn om att undvika än att genomforska”.

En stor del av den nutida kristna skönlitteraturen, som visserligen inte talar om någon inomtrinitarisk verklighet, handlar egentligen bara om Guds lidande i och med människan. Vi har en stor fransk författare som François Mauriac (1885-1970) men också Birgitta Trotzig (1929-2011). Det är typiskt för vår tids trinitariska teologi att man vågar närma sig detta oförståeliga mysterium. Hans Urs von Balthasar talar om ”ett inomtrinitariskt föroffer” (ty. *Voropfer*), när Fadern ger Sonen sitt vara, sin substans. Också den indiske teologen Raimundo Panikkar (1918-2010) ser lidandets urbild i Sonens eviga födelse ur Fadern. ”I Sonens avlelse har han så att säga gett allt. I Fadern är Varats apofatism (*kenosis* eller utströmmande) verklig och total. Detta är vad jag på annat håll har kallat ’Treenighetens kors’, dvs. Guds heloffer, av vilket Kristi kors och hans offer bara är avbilder och uppenbarelser”.

I Gud själv måste det finnas något som liknar det vi erfar som kors och lidande. När Fadern låter Sonen framgå ur sitt eget sköte av all evighet, ser vi hans uttömmande och självutgivelse. Lidandets och dödens mening är att just bli en akt av utgivelse, vilket är något vi övar in varje kväll i Completorium, när vi ber: ”I dina händer, Herre Gud, befaller jag nu min ande”. Vi utgår ur Guds hand för att vi frivilligt skall lägga vårt liv i hans hand. Sonen framgår ur Faderns sköte för att återvända till honom. I Guds evighet går ut och in helt samman, för där finns ju ingen tid. För oss är intervallerna ibland ganska långa, men aldrig mer än tre dagar. Men i evigheten finns ingen tid. Där ser vi att redan själva Sonens födelse är något av påsk och glädje.

Här märker vi till fullo hur våra ord och begrepp inte riktigt räcker till. Allt kommer liksom till korta inför den treeniga kärlekens djup. Ändå är det betydelsefullt att man ser sambandet mellan Treenighetens inre liv, Kristi påsk och vår påsk. Annars blir det så, som det är för många i vår tid, att hela Treenighetstron förefaller totalt irrelevant. Många har förlorat eller aldrig upptäckt vad saken gäller. Här kan vi ännu en gång citera Adrienne von Speyr: ”Sonen blickar på ett omedelbart sätt in i Faderns yttersta hemlighet, han som skapade världen: den hemlighet som ligger i att djävulen fick makt att förföra mänskligheten. Denna Faderns hemlighet är dold i detta mörker. Gud vore i stånd att låta sitt ljus lysa överallt, att inte alls låta det onda få uppkomma eller helt enkelt att undertrycka det. Att han inte gjorde det tillhör det mest ogenomträngliga i honom. Människorna måste vara fria. De skapades inte som färdiga varelser. De skulle växa Gud till mötes. Gud ville bara ge sin himmel åt vuxna söner. I denna frihetens rymd ligger Guds mörker och syndens möjlighet: men också Guds mörker var en kärlekens hemlighet”.

Här ser vi en annan aspekt av den inomtrinitariska påsken: att Gud måste ge rum för frihet, när han kommer hit till jorden. Faderns yttersta hemlighet, hans mörker, menar Adrienne von Speyr ligger i att han bara vill ge sin himmel åt vuxna söner. Det är alltså ingen automatisk frälsning som många i vår tid tror, utan här måste friheten gälla. Guds barn måste växa och mogna. Det är inom frihetens rymd som såväl Guds mörker, kärleken och syndens möjlighet ligger. Men i detta mörker är påskens kärlek verksam. I Getsemane och på Golgota ser vi verkligen något av Guds mörker i frälsningsdialogen mellan Fadern och Sonen: ”Låt denna bägare gå ifrån mig”, ber Jesus. Till och med Sonens frihet sätts på prov. Vi kan aldrig riktigt förstå, hur det är möjligt att Guds evige Son kan frestas. Så stort värde sätter Gud på friheten. Ingen kärlek är möjlig utan frihet.

Föredrag III

Vi börjar med Arnold Norlinds (1883-1929) ord:

”Det är egendomligt med kärleken. Det hör liksom till dess väsen att lida. Och den stora kärleken lider allra mest. Men det lidande som bärs av kärleken kan aldrig kännas som vanligt lidande. Därför kan jag lika oförbehållsamt och lika innerligt bedja om lidandet som om lyckan - allt flyter samman till ett, när det är din kärlek som bär”.

Tydligare än så kan inte en fundamental kristen intuition uttryckas, nämligen att kärleken alltid är den springande punkten när det gäller allt, också lidande och lycka, sorg och glädje. I Gud själv flyter allt samman till ett. I honom är kärleken allt, men den yttrar sig på olika sätt. Faderns kärlek skiljer sig från Sonens. Ja, vi skulle kunna säga att ingens kärlek är så annorlunda som Faderns och Sonens. Ändå är de ett i Anden, som bara är kärlek, delad, meddelad kärlek.

I teologin har man ibland försökt definiera denna Guds kärlek och vår mänskliga delaktighet och efterföljelse av den. Ett av de mest storvulna försöken i vårt århundrade har skett på svensk, ja, lundensisk mark, och med tysk grundlighet: Anders Nygren (1890-1978) med sin bok ”*Eros och Agape*”, vilken egentligen borde heta ”*Eros eller Agape*”, eftersom kontentan av det hela tycks vara att det finns en antites mellan dessa två slag av kärlek. I katolsk tradition har man däremot en mer syntetisk syn på *caritas*, där både *eros* och *agape* flyter samman. Men enligt Nygren är det bara *agape*-begreppet som kan täcka vad Guds kärlek är, alltså den totalt osjälviska, självuttömmande kärleken, självutgivelsen, den rena kärleken. Det Nygren säger låter vackert, kanske lite för vackert för att vara sant. Därför vågar vi sätta ett frågetecken i kanten utifrån det fulla påskmysteriets perspektiv, alltså både påsken här i världen och påsken inom Gud - om vi nu får använda detta uttryck.

Naturligtvis är det ett av evangeliets viktigaste budskap att den sanna kärleken aldrig söker sitt, att den bara vill ge ut sig själv som ett brännoffer, som rökelse, helt gratis. Samtidigt vet vi också, både genom teologin, som säger oss att allt i oss är präglad av arvsyndens tvetydighet, och genom psykologin, som genomforskar själens dubbelbottnade lager, att mänsklig kärlek aldrig är helt ren. Frågan är om det är meningen. Det låter provocerande, men sanningen är alltid att föredra, även när den gör ont. Vi skulle kunna ställa en motfråga: Ligger det inte i kärlekens väsen att vilja bli besvarad? Är kärleken mindre bara för att den vill bli mottagen?

Bibeln älskar att framställa Gud som Älskaren som gör allt för att vinna sin älskades kärlek. Visserligen tycks hans kärlek nästan alltid bli försmådd, men ändå vill han av hela sitt hjärta att hans kärlek skall bejakas. Gud tycks själv ha något att vinna på att vi säger ja. Hur otroligt det än låter kan mänsklig kärlek tillföra något till Gud, han som är själva Kärleken. Egentligen är det detta vi anar i den treeniga kärleken. Här finns relationer, personer. Vi kan inte säga att det bara är en som är helt osjälvisk och bara tömmer ut sig själv. Fadern väntar på Sonen och han väntar på oss i Sonen. Vi blir söner i Sonen.

Här berör vi en livsnerv i kristendomen. Som alla sådana är den ömtålig. Det är så lätt att döda och skära av en sådan livsnerv helt eller att beskära den alltför mycket. Ännu värre är att inte alls beröra den. Guds kärlek som *eros* är en sådan livsnerv. Det är riskabelt att röra vid den. Det blir så lätt missuppfattning. Teresa av Avila (1515-1582) berättar om menande skratt, när predikanten dristade sig att tala om Höga Visan.

Ändå måste man säga något om att Gud verkligen längtar efter att bli accepterad och bejakad, att kärleken inte bara är rent och osjälviskt givande. Wilfrid Stinissen skriver: ”Kärlek är inte bara självutgivelse, inte bara en önskan att gå ut ur mig själv, utan också en önskan att den andre skall komma in i mig. Kärlek är inte enbart *agape* utan också *eros* ... Det finns ett ord som uttrycker *hela* kärleken på en gång, både *agape* och *eros*, nämligen, *koinonia*, gemenskap”. På latin har vi ordet *caritas*. Ordet *koinonia* talar alltid om Treenighetens gemenskap. Guds inre kärlek är inte bara korsmärkt, uttömmande, utan den är märkt av hela påskens mysterium. Kanske man rentav får tala om en inomtrinitarisk påskglädje.

Teologin har försökt uttrycka denna insida av kärleken på ett visserligen famlande och stammande sätt, men ändå har man alltid hållit fast vid det man brukar kalla Guds själv-kärlek, att Gud älskar sig själv och egentligen ingenting utom sig själv. Det är naturligtvis någonting helt annat än mänsklig egenkärlek. Gud är i sig själv också den evigt mättade och besvarade kärleken. Han finner kärlekens glädje inom sig själv. Fadern ger allt sitt väsen till Sonen när han avlar honom av evig kärlek. Han låter Sonen delta i Andens utandande. Men

Fadern får också allt tillbaka genom Sonens återströmmande och hans ”Ja, Fader”, uttalat i Andens brus och susning. Kanske vi får kalla detta mysterium för Treenighetens eviga påsk. Där ser vi att *agape*, den självutgivande kärleken, går samman med *eros*, den längtande, mättade och besvarade kärleken. För Gud är det egentligen ingen skillnad mellan detta. Vi får tro att också här på jorden är det inte bara den självutgivande, totalt rena, osjälviska kärleken som är äkta kärlek. Annars finns det en viss risk att det blir alltför osjälviskt och alltför rent.

I spiritualitetens historia talade man om den rena kärleken och ställde frågan om vi kan älska Gud helt rent. Man tenderade att besvara frågan med nej. Även i den högsta formen av mänsklig kärlek till Gud finns det en längtan att Gud skall ta emot oss, att han skall ge oss sig själv. Det är inte något vi behöver skämmas för. Likadant är det på det mänskliga planet. Vi behöver inte skämmas för att vi längtar efter att vår kärlek skall bli besvarad. Vi får inte se det som ett orent motiv, även om det naturligtvis kan bli alltför påträngande och överdrivet.

Men också den osjälviska kärleken kan hamna på avvägar. Man kan säga: ”O, nej, jag vill inte bli älskad. Jag vill bara bli försmådd och föraktad”. Det låter så i vissa helgons skrifter. Men i själva livet motsäger de detta påstående, åtminstone för de andras skull. Om jag bara skall ta på mig allt förakt, då är det inte riktigt rätt mot de andra som bara måste förakta mig. För att kärleken skall vara äkta måste det finnas både död och uppståndelse, både det osjälviska givandet, uttömmandet, tjänandet men också längtan efter att bli mottagen, besvarad, bejakad.

Därför får vi sätta ett litet frågetecken i kanten när det gäller Anders Nygrens tes att *eros* bara talar om den icke-kristna, oförlösta kärleken. Naturligtvis måste vi förstå ordet i rätt mening. Men om vi ser på Treenighetens inre liv kan det hjälpa oss lite. Fadern och Sonen längtar också efter varandra. Fadern längtar efter att vi alla i Sonen skall återvända till honom, liksom fadern längtar efter den förlorade sonen och längtar efter att få sin kärlek bejakad. Gud vill inte bara ge och ge utan att få något tillbaka. Det är svårt i vårt mänskliga språk att uttrycka dessa nyanser. Det blir lätt lite snett.

Vi kan alltså inte helt avskrika *eros*, den del av kärleken som vill bli besvarad, mättad, den som längtar efter den Älskade. Då skulle ju frälsningen ur Guds synvinkel egentligen vara något onödigt. Vad har han för glädje av en mängd människor som blir frälsta? Här ser vi att den katolska synen är mer differentierad. Typiskt för den katolska tron i många avseenden är att den graderar. Man tänker alltså inte bara i svart och vitt, himmel och helvete, utan det finns ett trappstegstänkande. Likadant är det när vi graderar synderna. Den klassiska protestantismen har oftast inte någon gradering mellan förlåtliga synder och dödssynder. Allt möjligt är synd, och synd är alltid något hemskt. Men i själva syndens nej, kan det finnas nyanser. Likadant är det i kärleken. Kärleken är inte alltid den rena, osjälviska kärleken. Ingen mänsklig kärlek är helt ren. En klassisk invändning man reser mot den katolska synen är att man bara längtar efter himlens belöning. Bara ordet belöning gör folk vansinniga. Nej, det skall vara en helt osjälvisk kärlek, säger man. Man får inte längta efter någon belöning, för då är det slavkristendom.

Men på ett visst stadium av vår utveckling är vi inte osjälviska. Om vi inte fick längta efter belöning, är det möjligt att vi kanske inte alls skulle leva i kärlek. Det finns en gudomlig pedagogik som tar hänsyn till vilket utvecklingsstadium vi befinner oss på. Så småningom inser vi att kärleken inte blir mindre för att vi längtar efter att bli bejakade och efter att Gud skall ta emot oss och ge oss sig själv. Det är därför mystikerna talar om andlig förmälning och inte bara om andligt brännoffer. Den högsta formen av mystiskt liv är ett ömsesidigt givande och tagande.

Däremot kan det vara svårare för oss att förstå att Gud har något att vinna på oss. Men tydligen har han det i sin ödmjukhet. Annars skulle han inte ha blivit människa. Då hade det räckt att han, som någon sade, viftade med lillfingret för att frälsa oss och viftade in oss i evigheten. Då hade han inte behövt utgjuta sitt blod. Vårt mänskliga språk och våra begrepp räcker inte till för att skildra denna aspekt av Guds kärlek och vår mänskliga kärlek. Det blir så lätt missförstånd när vi talar om *eros*-aspekten i kärleken. Ändå kan påskens tvåfaldiga schema: kors och uppståndelse, sorg och glädje, lidande och liv, hjälpa oss att se att i kärleken är det inte bara kors, sorg och lidande, inte bara tal om att avstå och offra, att ge ut, utan det är också att uppfyllas av glädje, att ta emot liv, att bli besvarad och bejakad. Detta ser vi på olika plan i nådens och naturens rike. Vi vågar tro att det i själva Treenigheten finns något liknande. Han som är livets upphov och kompositör till sitt livsverk, skapelsen, måste på något sätt själv rymma ur bilden till detta schema. Ursprunget, som allt har sprungit fram ur, är besläktat med sitt verk. Konstnären lägger ner sin själ i det han gör. Vi hoppas att en gång få del av Guds fullhet, lycksaligheten.

Liksom de gudomliga personerna lever mer i varandra än i sig själva - men naturligtvis också i sig själva - skall vi få leva i Gud, men som oss själva och i oss själva. Vi skall inte utplånas. Offret, döden, lidandet skall inte bara växa i ett ständigt crescendo, utan vi skall också få ta emot. Vi skall bli belönade. Vi skall bli bejakade i himlen. Vår kärlek skall mätas. Det är tal om både ett givande och ett ägande. Man talar ibland om att vi i himlen skall äga Gud. Gud är vår arvedel, säger vi. Då innebär det också att vi får något. Liksom den som väntar på ett Amerika-arv gläder sig över sitt arv, får vi glädja oss åt vårt arv, som är Gud själv. Men glädjen går samman med självutgivelse, offer, lidande och kors. Det är svårt för oss att se hur detta kan gå ihop. För många människor blir det ett *enten ... eller*. Antingen är kärleken bara *agape* eller bara *eros*. Eftersom världen är så inställd bara på *eros*, säger vi kristna kanske att vi väljer *agape*. Men då gör vi det lite för lätt för oss eller egentligen för svårt, för ingen hårdar ut i längden att bara ge och ge, att bara utgjuta sitt blod.

Vi tror att i själva Treenighetens inre liv finner vi ur bilden, svaret. Faderns och Sonens kärlek är både evigt längtande och evigt besvarande. För oss tycks det vara en motsägelse. Vi vet inte riktigt hur det skall gå ihop. Men vi tror att vi skall få del av detta en gång, även om vi skyr ordet belöning, eftersom vi menar oss vara så osjälviska i vår tid och inte vill bli belönade i himlen, däremot gärna här på jorden! Vi vill gärna ha lite extra i lönekuvertet. Men i himlen bryr vi oss inte om någon lön.

Ändå tror vi, som C.S.Lewis (1898-1963) säger: "*Joy is the serious business of Heaven*" (Glädje är himlens allvarliga uppgift). Jesu saligprisningar rymmer alltid en slags lön. "Saliga de som hungrar och törstar efter rättfärdigheten, de skall bli mättade ... Saliga de som sörjer, de skall bli tröstade" (Matt 5:4,6). På engelska har man samma ord för själva saligheten som för saligprisningen. I sin bok "*Reflections on the Beatitudes*" skriver Simon Tugwell, hur allt går samman i himlen i en slags påskkonsert för dem som prisas saliga, även för de bedrövade, som har "en mer fundamental, alltså otröstlig sorg (eng. *woe*) ... Det är på detta djup som vår saligprisning blir ett med uppmaningen att alltid glädja oss i Herren. Denna glädje är renheten i en sorg som blivit djupare än snyftande självömkan och som har funnit vila i Guds egen oändligt lycksaliga och offrande kärlek".

Vi tror att vi skall få del i Guds kärlek, både den oändligt lycksaliga och den oändligt offrande. Redan här på jorden kan vi tro att kärleken, både som offrande, självuttömmande och som besvarad, lycksalig pekar tillbaka på Treenigheten. Att finna balansen däremellan är

en mycket viktig aspekt av vårt liv. Helt kommer det inte att ske förrän i himlen. Ändå tror vi att vi redan här på jorden kan delta i Guds eviga glädje. Johannes av Korset (1542-1591) skriver: ”Det är hans önskan att själen skall kunna njuta så mycket hon vill och utan avbrott fridens glädje och lyckan i hennes förening med Gud”.

Människan är alltså skapad för fullkomlig kärleksförening med Gud, för evig glädje och oavlåtlig njutning i Gud. Men under vår jordiska pilgrimsvandring är vi ännu inte helt i stånd att erfara denna kärleks lycka. Vår rastlöshet, vårt behov av omväxling och förändring gör oss liksom oförmögna att stå ut med alltför stora doser av ren och oblandad lycka. Det blir helt enkelt tråkigt, mördande tråkigt. Den förlorade sonen hade så tråkigt där hemma, där det var för vackert och för fint.

Många författare och förkunnare nödgas också konstatera att det är svårt att tala om himlens lycka. Så länge Dante (1265-1321) skildrar helvete och skärseld är det mycket medryckande och åskådligt. Men han lyckas inte lika bra skildra himlens lycka. Det är för vackert och därmed tråkigt. När kärleken tycks oblandad, låter det för vackert. Vi tror helt enkelt inte på den. Det blir för sockersött. Det är som om människan inte stod ut med för mycket ren, oblandad lycka och kärlek. Vi ser något liknande på det världsliga planet. Ett välordnat välfärdssamhälle blir för tråkigt för dess barn. Då flyr man in i våldsfilmerna och pornografi och söker spänning. När livet inte ger någon spänning söker man det på andra plan.

Även om det låter lite cyniskt, tycks vi behöva lite lidande, en lagom dos smärta och sorg för att stå ut. Underhållningsvåldet tycks bestyrka sanningen att vi behöver både kors och uppståndelse. ”Fest är omöjlig utan fasta”, säger Alexander Schmemmann (1921-1983) för att påminna oss om en djupt kristen intuition, som nog varje djuppsykolog kan bejaka. Han säger: ”Och fastan är just ånger och återvändo, den frälsande erfarenheten som ligger i sorg och exil ... Det är ångern som åter och åter för oss in i påskmåltidens glädje, men det är den glädjen som uppenbarar för oss vår syndfullhet och ställer oss under domen”.

Utan fasta är fest omöjlig. Utan bot- och fastetid ingen påsktid. Det är bara vår samtid som kan komma på den absurda tanken att ha karneval utan fastetid. Dessa ting står i relation till varandra. ”*Gaudium de veritate*”, säger Augustinus (354-430). Glädjen föds ur sanningen. Men i sanningen finns också glädjens bak- och skuggsida. Syndens tragik är att man glömmer bort den ena delen av sanningen, den tragiska, eller vanställer den som i våldets och den konstgjorda spänningens kultur som vi lever i. Man vill bara ha fest och inte fasta. Men i längden blir det inte så roligt med festen heller, när den aldrig tar slut. Evtigt festande blir till sist det tråkigaste som finns. Ändå är det en frestelse för många.

Vi lever i en kultur och ett samhälle, som ofta fastnar i en ”enfrågesanning”. Man orkar bara med en sanning åt gången och till och med endast en liten, liten del av sanningen. Man talar så mycket om jämställdhet nu. Då menar man bara jämställdhet mellan män och kvinnor. Man glömmer bort att det mellan svenskar och invandrare finns ännu mindre jämställdhet i samhället. Arvsyndens har en slags tragisk automatik som gör att man bara ser en sanning. André Cuvelier säger: ”Om fastan är ofrånkomlig för den som vill bemästra sina köttliga begär, så beror det på att den placerar oss ansikte mot ansikte med vår narcissism, med vårt behov att äta upp och absorbera allt: det solitära begärets allt uppslukande mun”.

I fastan går man i närkamp med det köttliga begäret. Människor bejakar medvetet eller undermedvetet någon form av fasta eller askes och hela det komplex av synonymer som kristen spiritualitet har byggt upp kring detta tema. Den amerikansk-kinesiske jesuiten Wilkie

Au säger: "Vårt förhållande till den materiella världen måste vara både estetiskt och asketiskt. Den estetiska aspekten får oss att glädja oss åt godheten och skönheten i allt skapat. Den asketiska aspekten får vår frihet att säga 'nej' till vissa materiella ting på grund av ett 'ja' som vi vill säga till djupare önskningar. Genom att bevara denna frihet att säga 'ja' eller 'nej' till det skapade goda, stärker vi vår förmåga att bara använda det skapade på ett sätt som fördjupar vår kärleksrelation till Gud och andra".

Påskens "ja" måste alltid gå samman med korsets "nej" till synden. Den asketiska aspekten, som får oss att säga nej till vissa saker, leder fram till påskens jublande "ja". Om vi vill älska Gud och leva i kärlek till honom och vår nästa, måste vi säga nej till mycket. Det inser nästan alla människor. Det finns ett mått av askes i nästan alla människors liv, även hos icke-kristna. Man kan inte få allt. Man måste avstå från något. Kärleken är den allt reglerande faktorn i en kristen människas liv. På naturens plan är det något liknande för de flesta andra människor, även om de kanske menar något annat med kärlek.

Vi kommer nu in på ett annat avsnitt i påskmysteriets liv och död. Vi har talat om glädje och sorg. Nu kommer vi in på ett avsnitt, askes och sexualitet, som på ett annat plan återger kärlekens dubbelbottnade verklighet. Kärleken måste vara den allt reglerande faktorn i en kristen människas liv. Vi måste tillägga att det är Guds kärlek, den treeniga kärleken som vi ser som all kärleks källa och modell. I denna kärlek har vi redan vågat urskilja det vi kallade den offrande, självutgivande, självuttömmande kärleken. Men vi anade också att det i Gud måste finnas den längtande, den besvarade, den mättade kärleken. Kanske vi skulle kunna säga att detta yttrar sig i den del av livet som vi skulle kunna kalla askes och sexualitet.

Det är ett mycket svårt att tala om askes och sexualitet i vår tid. Begreppet askes är något svårt och obegripligt för världens människor. Däremot talar världen mycket om sexualitet. Faktiskt har man från Kyrkans håll här ibland blivit alltför förtegen. Man är rädd eller lite blyg att gå in på detta område. Ändå är det mycket viktigt att ge vår tids kristna, inte minst de unga, den kristna synen på sexualitet. De får ju från tidig ålder med sig något som är helt motsatt Kyrkans syn på detta plan. Vi får inte bli alltför diskreta och lämna fältet fritt för andra, för då är slagfältet redan förlorat.

Ordet askes går tillbaka på grekiska verbet *askein* som talar om kamp, träning. Paulus talar om atletens träning, inövning i kampen (jfr 1 Kor 9:24-27, 1 Tim 4:7-8), att avstå från något för något annat som är bättre. Det är en kamp för oss att bevara ordet kärlek och det vi menar med kärlek. För de flesta andra människor har orden kärlek och älska antagit en helt annan innebörd. Det har förflyttats mer och mer enbart till den sexuella, och då enbart kroppsliga, genitala sfären. Ändå får vi kristna inte ge upp dessa ord. Resignation och kapitulation är aldrig en kristen reaktion inför en uppenbar svårighet. Vi får i stället handla tvärtom. Den kris som den kristna synen på sexualiteten har hamnat i, och i synnerhet efterlevnaden därav, kan leda oss till en fördjupad och med spiritualiteten mer integrerad helhetssyn.

Tidigare var det så att frågor rörande sexualiteten ofta enbart berörde moralteologins område. Ibland verkade det som om det var moralteologins enda intressesfär, som svartsjukt bevakades gentemot andra grenar på teologins stora träd. Följden av detta blev ofta en slags moralism, en väl utvecklad kodex av förbud och påbud, medan det viktigaste kanske fattades, nämligen en andlig av Andens upplyst insikt, vishet och förståelse i det djupare sammanhanget.

Här har spiritualiteten en mycket viktig uppgift att fylla genom att återerövra sexualiteten för kristendomen och inte bara lämna fältet fritt för andra profeter. Samtidigt vet vi att när

människor i dag vänder Kyrkan och därmed Kristus ryggen sker det ofta, enligt vad de själva ibland medger, eftersom de inte kan acceptera eller vill leva i enlighet med Kyrkans syn på sexuallivet. Talar man med dessa människor, och då är det ofta för sent, märker man att de i många fall aldrig har förstått något av den djupare innebörden av sexualitet och spiritualitet. De har kanske aldrig förstått något av kristendomens djupaste egenart: att Gud har stigit ner i den skapade världen och gjort den, i alla dess aspekter, till en väg till honom. Det finns inget skapat som står utanför Guds intressesfär. Också sexualiteten är menad att bli frälst och en väg till Gud.

Det upphör aldrig att förvåna vissa människor att andlig teologi och spiritualitet har med något så kroppsligt som sexualiteten att göra. Egentligen borde det vara självklart, eftersom spiritualiteten berör och måste beröra alla områden av vårt liv. Vi måste ibland beklaga att spiritualiteten ibland varit alltför tyst, diskret och blyg på detta område. Det gäller även en del av förkunnelsen i vår tid. Ändå vet vi att allt skapat är berört av sexualiteten. Livet uppstår ur sexualiteten, i alla fall hittills. Nu börjar man flytta över mer och mer till laboratorier. Vi får inte lämna fältet fritt till världen på detta område. Henri Nouwen (1932-1996) säger: "En hel industri har växt upp runt människans sexualitet. Bio- och videofilmer, böcker och veckotidningar som utnyttjar människans sexuella begär framställs och säljs i stora mängder. De befordrar lögnen att sexuell skicklighet är den snabbaste vägen till lycka. Det tragiska är att sexindustrin, i en värld med så många ensamma människor, vill få oss att tro att verklig förtrolig närhet är detsamma som 'bra' sex".

Den största skillnaden mellan en med evangeliet överensstämmande sexualsyn och den nutida sexuella frigörelsens "evangelium", ligger i vad som sätts i centrum. Kristendomen betonar den intersubjektiva relationens värde, de två parterna, medan den sexuella frigörelsen sätter den subjektiva upplevelsen, jagets tillfredsställelse, i centrum. Det gäller även andra områden: Jag är viktigare än Du. Det viktiga är då vad jag får ut av tillvaron. Att leva så som kristen är omöjligt. Som kristen måste man dö, såsom aposteln Paulus dog för varje dag. Också i själva kärleken måste man dö för varandra.

Den kristna förkunnelsen måste hjälpa människor att komma bort från den totala inriktningen på jagets tillfredsställelse. Det märkliga är att samtidigt som man har inriktat sig så mycket på den egna tillfredsställelsen, har det kanske aldrig funnits så många ensamma, otillfredsställda människor som nu. Den tyske jesuiten Josef Sudbrack (1925-2010) ser sambandet. Vi har "å ena sidan den synbarligt större friheten i umgänget med drifterna och lusten ... men å andra sidan ökar 'en av förtvivlan tecknad isolering', rädslan för överlåtelse, för att på tumanhand gå igenom vardagens svårigheter, kort sagt fruktan för kärlek, som inte är kärlek om den bara är lust".

Det tragiska är att när man bara inriktar sig på att tillfredsställa sig själv - och det gäller inte enbart sexualiteten utan hela livet - blir man mer och mer otillfredsställd. När man bara söker lycka till varje pris, blir man ofta ganska olycklig, eller för att uttrycka det på kristet påskspråk: uppståndelse är omöjlig utan död. Himlens lycka kan vi aldrig få utan kors. Kristendomens stora uppgift är att förmedla det glada budskapet till människor som har fastnat i sin solitära lyckotörst på olika områden.

Kyrkan har aldrig varit rädd för att göra jämförelser mellan det sexuella planet och det andliga. Magister Mathias (död 1350), den heliga Birgittas biktfader, skriver: "Helgonens societatis kan liknas vid den äktenskapliga akten, eftersom Kristus i Andens enhet är evigt förenad med de heligas församling i den heliga kärlekens hetta". Det andliga äktenskapet

mellan de heliga och Kristus återspeglas alltså i den äktenskapliga akten. Kärleken är i alla sina former något som pekar på Gud. Här har vi kristna ibland varit alltför blyga och pryda. Man har ibland förväxlat kyskhet med blyghet.

De kristna har ibland försummat att besjunga skönheten i den äktenskapliga sexualiteten. Då har man lämnat fältet fritt för dem som vill sjunga den utomäktenskapliga sexualitetens lov. Otoliga sånger, filmer och romaner sjunger nästan uteslutande om dem som inte är gifta. Vi har ytterst få bilder av den äktenskapliga sexualitetens skönhet och lycka. Ändå har Kyrkan den sakramentala synen på den äktenskapliga sexualiteten som balanseras mot jungfruligheten.

Den treeniga kärleken i Gud behöver återspeglas både i den äktenskapliga sexualiteten och i den jungfruliga sexualiteten i Kyrkan för att vi skall få en bild av den djupa verkligheten i Gud. Det är ett livsvillkor i Kyrkan att man har bägge delarna. Att Kyrkan tog avstånd från katarerna berodde inte minst på deras syn på äktenskapet som något orent. De ansåg att den kroppsliga kärleken var av djävulen. I Katolska Kyrkan har man försvarat jungfruligheten med näbbar och klor gentemot t.ex. protestantismen som i början helt tog avstånd från ordensliv och jungfrulighet. Märkligt nog har det dock alltid funnit en späd jungfrulighetsnärvaro inom protestantismen och där har alltid funnits människor som valt det livet. Det är som om kristendomen inte klarade sig utan jungfrulighet. Det är inte så underligt, eftersom Kristus föddes av en jungfru och själv levde som en jungfru. Balansen är livsviktig för Kyrkan.

Det är också viktigt att ta upp en kristen syn på sexualiteten för att inte andra helt främmande åskådningar skall ta överhanden. Vi ser att dessa har trängt ganska djupt in i de kristna leden, eftersom många kristna aldrig har hört att det finns en kristen syn på dessa ting. Man har bara hört att vissa saker är förbjudna att göra. Man ser det som en form av påbud som inte hänger ihop med den kristna tron. Man saknar den överblickande syn som den kristna spiritualiteten vill ge oss på detta område. Då förstår man naturligtvis inte varför vissa ting är oförenliga med ett kristet sätt att leva. Buden hänger i luften. Tragiskt är att många människor har växt upp utan att ha sett denna helhet och att allting pekar tillbaka på den treeniga kärleken som hjälper oss att komma Gud närmare, vare sig vi lever i ett sakramentalt äktenskap eller i den jungfruliga kärleken.

Föredrag IV

Vi skall försöka se hur påskens tvåfaldiga karaktär, död och liv, kors och uppståndelse, också präglar askesen och sexualiteten. Kristendomens glada budskap är att människan är skapad till Guds avbild i alla avseenden. Också genom sin sexualitet kan hon erfara något av de djupa kärleksrelationer som finns i Gud. Människan är inte ensam. Hon finner inte sig själv genom en narcissistisk och hektisk jakt på driftsutlevelse. Hon är skapad för en annan, för ett Du. Liksom det finns ett jag och ett Du inom Treenigheten, så tror vi att alla människor är skapade för ett annat du, antingen för ett direkt du i äktenskapets sakrament eller för den jungfruliga föreningen med Guds Du.

Tragiken är att så många ser sexualiteten enbart som något som är till för jaget, för att tillfredsställa jagets behov. Det gäller inte bara det området. Det går som en röd tråd genom så mycket i världen. Därför är det nog ingen tillfällighet att *acedia*, den dödande ledan, är så spridd. Den anglosaxiske benediktnen John Main (1926-1982) skriver: "Ensamhet, självförakt och den leda, som de första munkarna kallade *acedia*, det är detta som är de

kanske mest plågsamma sjukdomarna i den moderna världen, ja, de som utgör ett socialt hot lika väl som en andlig kris”.

Den sexuella revolutionen har fötts ur en ensamhet och isolering, en *acedia* på olika nivåer. Därför är det så viktigt att försöka förklara att kristendomen har ett glatt budskap, också på det sexuella området. Vi är i allt Guds avbild, även som kroppsliga, sexuella varelser. Det präglar oss att vi inte bara har en kropp utan *är* en kropp. ”*Anatomie ist unser Schicksal*” (Anatomin är vår öde), lär Freud (1856-1939) ha sagt. Det kan vi som kristna bejaka, men då i ett trinitariskt perspektiv. Vi är också i vår kroppsliga verklighet präglade av vår gudomliga urbild. Vi är inte slavar under vår kropp och allt vad det innebär. Vi är mer än anatomi. Vårt eviga öde, alltså vår kallelse, att leva i en fullkomlig kärleksrelation med Gud tar sin början här och nu i tiden.

Vi är kallade att integrera också den anatomiska, kroppsliga, sexuella delen av oss själva i denna kärleksrelation, vilken status vi än har i Kyrkan. Eftersom den betyder så mycket för oss kan vi inte undanhålla den från kallelsen att leva i relation med Gud. Det är därför äktenskapet verkligen är ett sakrament. Det är inte bara en världslig angelägenhet som vissa reformatorer sade.

Bibeln bejakar till fullo sexualitetens tre funktioner och dimensioner och ser dem som goda av Gud givna och skapade. Den första aspekten kan vi kalla den relationella, alltså den personliga kärleksföreningen, som antingen är direkt riktad mot en annan människa i äktenskapet eller genom jungfruligheten riktad mot Gud. Den andra funktionen är den erotiska, den längtande och mättade kärlekens glädje och njutning till både själ och kropp. Det är här nutiden helt har hakat upp sig på den kroppsliga sidan. Den tredje, den pro-kreativa, den medskapande är troligen den mest glömda i vår tid. Ändå har Kyrkan alltid månat om denna funktion, som också gäller de jungfruliga. Då frigörs en annan kreativitet, en medskapande funktion.

Gud har i sin omtanke och vishet sammanfogat allt detta till en enhet i sexualitetens gåva åt människan. Med varje gåva följer ett ansvar, ett uppdrag, en kallelse, en tillväxt. Det tillhör alla människors kallelse att integrera denna gåva i sitt liv. Det är aldrig för sent. I Kyrkans historia ser vi ständigt exempel på människor som har missbrukat gåvan men kommit till besinning. Johannes Climacos (ca 579-649) skriver: ”Jag har sett orena själar, som var besatta intill passion och vanvett av kärlek till köttsliga ting, sedermera omfamna boten. Och tack vare deras erfarenhet av den fysiska *eros* och deras omvandling till gudomlig *eros* upptändes de av kärlek till Skaparen och översteg all servil fruktan. Det är därför Jesus Kristus inte sade till den kyska synderskan att hon hade hyst mycket fruktan utan att hon hade älskat mycket”.

Ständigt ser vi att människor kan upptäcka den gudomliga *eros*, även om de har gått fel och fastnat enbart i det fysiska *eros*. Man märker inte minst i själavården att ibland är det en förträngd längtan efter Gud, efter mening, efter sanning, efter kärlek som ligger bakom den hektiska jakten på driftsutlevelse. För många har sexualiteten övertagit religionens roll som det viktigaste i vår tid. Så kan det naturligtvis ha varit i alla tider, eftersom sexualiteten är en så påträngande verklighet.

Kärnpunkten i den mänskliga sexualiteten är alltid kärleken, den intersubjektiva relationen, som i sig uttrycker att människan är skapad till Guds avbild. Det heter redan i skapelseberättelsen att man och kvinna är skapade till Guds avbild. Ett du och ett jag i mänsklig gestalt ger oss en aning om ett du och jag i Gud själv. Kärleken mellan de

gudomliga personerna är menad att avspeglas i kärleken mellan de mänskliga personerna. Det är äktenskapets sakraments stora gåva. Till skillnad från alla andra sakrament är det de två makarna som ger varandra sakramentets nåd. De förmedlar Gud till varandra. En så hög tanke har den kristna traditionen om den äktenskapliga sexualiteten. Allt skall peka tillbaka på de eviga kärleksrelationerna i Guds inre. Men i praktiken är det dock inte i första hand på Treenigheten folk tänker, när sexualiteten kommer på tal och gör sig påmind.

Här har vi kristna ett mycket stort evangelisationsuppdrag. Det fordras ofta en lång fostran, en integrationsprocess, innan människan upptäcker den gudomliga teckenkaraktär som präglar hennes sexualitet. Tyvärr är det svårt för många att gå denna långa väg som ingriper ett stort mått av askes. Tragiken är att så många just av detta skäl avlägsnar sig från kristendomen.

Jag läste om en ordenssystem i USA som började en kombination av trosförmedlingsprogram och sexualupplysning. Hon var mycket koncentrerad på den pro-kreativa aspekten. Hon började med de unga i mycket tidig ålder. Det måste man göra nu för tiden, för barn konfronteras oerhört tidigt med dessa frågor. Det visade sig att det var mycket fruktbart att med tonvikt på den pro-kreativa aspekten av sexualiteten hjälpa de unga. Hon började med barn och fortsatte uppåt i åldrarna att visa att i själva vår kropp kan vi bli medskapare med Gud. I vår tid är mycket präglad av sexualiteten, inte minst i reklam och musik, men den pro-kreativa aspekten är ofta helt borta. Allt är koncentrerat på utlevelsen och njutningen. Systemen fann att barnen var mycket öppna för den pro-kreativa aspekten och att de då kunde integrera det asketiska momentet, avståndet, liksom väntan, mognad.

När det framställs på detta sätt, kan människor vara öppna för den fulla kristna synen. Men tyvärr sker det ganska sällan. Ofta är sexualupplysningen inte riktigt integrerad i vår undervisning. Man får lära sig några bud och påbud utan att man egentligen vet vad meningen med buden är. Naturligtvis är det också familjens uppgift att ge undervisning. Men det är tyvärr inte så många familjer som förmår förmedla den kristna synen i denna fråga. Däremot kan man se att vissa familjer, som ser sitt äktenskap som en kallelse och som är öppna för att ta emot barn, kan förmedla sin syn till sina barn och ibland utåt. Men det är relativt sällsynt, eftersom den andra synen överväger.

Jag läste en gång en roman om den Röda armén som trängde in i Polen och andra länder. Det fanns också kvinnliga soldater i Röda armén. De hade samma handlingsmodell som de manliga, så de våldtog också. Då var en av de kvinnliga soldaterna med på ett bröllop som av en händelse var katolskt. Det blev för henne så omstörtande att hon begick självmord. Hon hade aldrig sett denna form av kristen kärlek med ett sådant förhållande mellan man och kvinna. Något liknande kan vi se i vår kultur. Det finns unga människor som aldrig har sett den kristna delen av den mänskliga kärleken och sexualiteten.

Därför skulle vi kunna säga att det kristna äktenskapet, när det levs som en kallelse, har en oerhört missionerande kraft i vårt samhälle, Det är ju ett sakrament. Det är en kallelse att leva ett kristet äktenskap. Det är egentligen inget nytt, för i alla tider har bägge dessa synsätt på sexualiteten funnits. Det har alltid varit svårt att i dessa frågor leva på ett kristet sätt. Det har alltid funnits motstånd. Arvsynen gör sig mycket starkt påmind här. Ändå är det inte så att arvsynen bara har med det sexuella området att göra.

Man har ibland beskyllt Augustinus för att identifiera den sexuella driften med arvsynen. Men han är inte så ensidig som man ibland har framställt honom. Däremot verkar det gälla en del av hans epigoner. Och Luther (1483-1546) går ibland på den linjen, trots att han

själv var gift. Luther talar om ”denna tillblivelse”. Han menar att barnets tillblivelse genom samlaget är förbannad. Han talar om idel förbannad frukt.

Arvsynden förmedlas naturligtvis från människa till människa, men det betyder inte att hela sexualiteten som sådan är i arvsyndens våld. Men det har ofta blivit så att den kroppsliga driften ”identifieras med arvsyndens, denna nedärvda benägenhet till det onda, som visar sig i blind lystnad, detta som driver människan dit hon själv egentligen inte vill, till att motverka sina egna syften”, skriver Anders Piltz. ”Sexualiteten bli i det perspektivet ett vilddjur som måste tuktas och tämjas”. Så har man ibland sett det i kristna kretsar.

Men inte ens Augustinus själv är alltså så enkelspårig som många har hävdad. Ragnar Holte skriver: ”Augustinus ... godtar inte att människan av egen kraft kan åstadkomma en fullvärdig *dilectio* (kärlek), och han utestänger inte den sinnliga delen av själen från den totala hängivelse av allt mänskligt liv som enligt hans tolkning krävs i det evangeliska budet att älska Gud ’med hela ditt hjärta, hela ditt förnuft och hela din själ’ ... *Amor* står i denna text för kärlekens affektsida, dvs. ett på sinneserfarenhet baserat känslöengagemang, och *dilectio* för dess förnuftssida, dvs. dess inslag av rationellt etiskt val. Augustinus vägrar att utmönstra affektsidan ur kärleken, ja att överhuvud acceptera en sådan klyvning av det mänskliga själslivet; han försvarar i stället en helhetssyn på människan och hävdar att alla mänskliga själsförmågor skall ställas i kärlekens tjänst”.

Affektsidan, den del av människan, där vi får inordna sexualiteten, är också menad att inriktas på Gud. I sig är den inget förbannat, inget ont. Allt i människan är ju skapat till Guds avbild. Allt är menat att inriktas på hans lov och förhärligande. Här skulle vi kunna använda ett gammalt förhånat, men oundgängligt ord, nämligen kyskhet.

När kardinal Lustiger (1926-2007) skulle tala om detta laddade tema för en grupp ungdomar, började han med att be om ursäkt för att han använde ett så belastat och gammaldags ord som kyskhet, men han måste använda det. Det gäller alla kristna förkunnare. De måste tala om kyskhet i tid och otid. Men de måste också förklara vad ordet innebär. Det är lite svårt att uttrycka det på svenska, för de flesta tycks tro att det rätt och slätt innebär sexuell avhållsamhet.

Kyskhet i kristen mening är något som gäller både gifta och ogifta. Det finns en äktenskaplig kyskhet likaväl som det finns en jungfrulig kyskhet. I traditionen har man försökt förklara den urskillning, integration och reglerande funktion som kyskheten har när det gäller sexualiteten. Kyskheten skall liksom reglera och integrera denna del av vårt väsen. Då är det naturligtvis olika om vi är gifta eller om vi är ogifta, vare sig vi ännu inte är gifta eller är jungfruliga.

Kyskhet är ett kristet grundord som vi borde föra fram i ljuset. Kyrkofäderna har alltid sett sambandet mellan kontemplation och kyskhet. Vi är kallade till den fullkomliga kärleken, att älska Gud med hela vårt hjärta, hela vårt förnuft, hela vår själ och hela vår kropp. Allt tillhör Gud. Diadochos de Fotiké (400-talet) definierar kyskheten som ”det inre sinnet som oavblåtligt är förbundet med Gud”. Kyskheten säger oss att den ständiga gudsförening som vi har fått genom vårt dop måste få reglera och styra den gudagivna gåva som sexualiteten är.

Kyskheten får sexualiteten att bli en del av lovsången skulle vi kunna säga. Här kan vi citera Gunnar Edman (1915-1995). ”Forskare har liknat kroppen vid en ’kosmisk orkester’ med så många stämmor att man ’slutat räkna dem’. Varje organ spelar sin melodi, varje cellgrupp inom organet sin variant av motivet. Det finns lovsång i oss”. Kyskheten skall få denna del av

oss själva att delta i lovsången. Den skall integrera det som vi kanske ofta ser som ett hinder. Genom kyskheten ställs också bruket av det sexuella begäret i Guds tjänst.

Här kan vi citera Bernhard av Clairvaux (1090-1153) ”Din tillgivenhet för din Herre Jesus borde vara både öm och innerlig för att motverka det sensuella livets söta lockelser. Sötma besegrar sötma liksom en spik driver ut en annan”. Det är alltså tal om att reglera, urskilja, integrera, inte förneka, förtrampa, täcka över, tämja. Vi såg tidigare att det fanns en tämjande spiritualitet som såg kroppen och sexualiteten som ett vilddjur som skulle bekämpas.

William Johnston skriver: ”Ett av de stora felen i det gamla asketiska tänkandet var dess tendens att förtränga den mänskliga instinkten. Vi vet nu hur katastrofal en sådan förträngning kan vara. Om en del av psyket är förträngt, kommer det att göra uppror”. Det gäller inte bara sexualiteten. Men tidigare hade man en tämjande spiritualitet. Man såg inte att sexualiteten var en del av människan som hon måste integrera. Det är här kyskheten kommer in. Hur använder vi detta instrument för att det skall bli lovsång, för att det skall användas till Guds förhärligande? Vi måste alltid komma ihåg att allt i oss måste bli lovsång. Allt kan förena oss med Gud. Här har vi något som verkligen talar om vår gudomliga urbild, denna relationella och pro-kreativa verklighet.

Fostran till kyskhet har alltid haft stort utrymme i det kristna livet. Men ibland har man inte sett till dess helhet utan begränsat sig till vissa förbud och påbud som då har hängt i luften. Denna fostran pågår hela vårt liv och är olika för skilda personer. De som har avgett äktenskapslöften måste tillsammans växa in i kyskhet. Hela den naturliga familjeplaneringen bygger på att man inte ser sexualiteten som sin ensak och sin rättighet utan som en dialog. Detsamma gäller dem som har avgett jungfrulighets- och celibatslöften, som skall hjälpa dem att leva i ständig kontemplation. De har ju vikt sig direkt åt Gud, åt det gudomliga Du utan någon förmedlande instans som i äktenskapet. Hela deras sexualitet är inriktad på Gud. Svårast är det kanske för dem som ofrivilligt lever i jungfrulighet, eftersom de aldrig har hittat någon att gifta sig med, att acceptera denna ofrånkomlighet. Man får ibland höra att de känner sig övergivna. Men också känslan av övergivenhet står verkligen i korsets tecken, kanske ännu mer än för oss som frivilligt har tagit på oss detta löfte.

Olivier Clément (1921-2009) skriver: ”Det finns kyskhet när personen verkligen integrerar *eros*, dynamiken i sin natur. Att hänge sig åt den blinda kraften i *eros* är att *desintegrera* sig. Att döda *eros* utan att låta den uppstå, utan att levandegöra den i Anden, det är att låta sig uttorkas, allt i enlighet med ett helt speciellt slag av monastisk (ofta inkvisitorisk) elakhet. Man måste låta *eros* bli till en oändlig personlig kärlek. Då blir hela livskraften till ett firande av ett möte, till en bön som frammanar ömhet”.

Olivier Clément säger alltså att det finns tre olika förhållningssätt till sexualitet. Det första är att blint hänge sig åt denna kraft. Men då desintegrerar man sig själv och blir slav under driften. Den andra ytterligheten är att döda *eros*, att förtränga och förtrampa den. Det är mycket farligt, vilket man ser speciellt tydligt i vår tid, när vi har mer insikt i psykologiska processer. Han säger att det har gett upphov till ett helt speciellt slag av monastisk och inkvisitorisk elakhet. Man kan träffa på en viss benhård fanatism - inte bara i kloster - bland människor som med järnvilja har dödat den delen av sitt väsen. Det ger ofta upphov till en fanatism. Så kan det ha varit hos de pedofiler som har funnits i vissa kloster och bland vissa präster. De har ofta helt undertryckt, förnekat och sökt utplåna sin sexualitet. Men då kan den dyka upp på ett så starkt sätt att de kan göra nästan vad som helst. Det är en stor tragik, när man inte har lärt sig den äkta kyskheten, att integrera sexualiteten i kärleken till Gud och

människor, att levandegöra den i Anden utan att låta sig uttorkas, så att det blir en oändlig, personlig kärlek.

Kyskheten vill inte förneka sexualiteten utan använda den i människans relation till Gud. Det kan tyckas vara en liten skillnad, men det är i själva verket en mycket stor skillnad. Det är aldrig helt lätt. Här måste man lära sig gå balansgång. Gregorios av Nyssa (ca 330-395) uttrycker det på ett sätt som låter förvånansvärt modernt: "När det begär som ligger i lidelsen gått ut, kommer högmodets sjukdom in i stället". Man kan falla för en överandlig frestelse att helt sonika döda, förtränga och förneka *eros*. Då ger det ibland upphov till det han kallar högmodets sjukdom, vilket liknar det som Olivier Clément kallar den monastiska elakheten, som inte är begränsad till monastiska ordnar. Det är en frestelse som var större tidigare, men den kan fortfarande dyka upp. *Eros* låter sig inte dödas utan dyker då i stället upp bakvägen i det andliga högmodets gestalt.

Paradoxalt nog finns det i köttets begärelse också något gott och omistligt, som kan ge oss ödmjukhet och självkänedom och vaccinera oss ganska effektivt mot andligt översitteri och fanatism. Redan kyrkofäderna insåg det. Frestelser på detta plan kan faktiskt göra en människa mycket ödmjuk och befria henne från en viss trångsynt fanatism. Det är viktigt att kunna hjälpa sådana människor. Redan Origenes (185-254) skrev: "Vi har inte fått befallning att kasta över bord eller utrota själens naturliga rörelser utan att rena dem, dvs. rensa ut fläckar och orenheter, vilka kommit dem till del genom vårt slarv och fördriva dessa, så att den naturliga kraft som är kännetecknande för själen och hennes medfödda dygd får stråla fram".

Vi får alltså inte se på sexualiteten bara som kroppens sak, utan den har med hela människan att göra. Det är kyskheten som skall rena och rensa denna naturliga livskraft. Det är den som gör sexualiteten till mänsklig sexualitet. Kyskheten är en både asketisk och mystisk kraft och den får oss att avstå men också att uppstå. Den vidgar hjärtat mot Gud.

Som kristna säger vi att den mänskliga sexualiteten är något annat än den djuriska, detta i motsats till många i vår tid som säger att vår sexualitet visar att också vi är djur. Vi är likadana som de. Det är en drift som vi måste följa likaväl som vi äter och dricker. Det är ett behov som vi inte får undertrycka. Så framställs det ofta. Vi svarar att vi inte får undertrycka behovet men vi kan integrera det i något djupare. Vi kan alltså inte säga att det är något instinktivt som man måste följa på samma sätt som djuren gör. Samtidigt måste vi tillägga att ibland är djuren mer förebildliga än människorna. Hur många dikter har inte besjungit svanarnas och storkarnas livslånga trohet! Cervantes (1547-1616) blir rent lyrisk, när han talar om elefanten som förebild för sann kyskhet.

Med utgångspunkt i Bibeln och traditionen - och med fast förankring i nutida psykologi - har man gjort olika försök att framställa en integrerad syn på det sexuella begärets roll i vårt gudsförhållande. Här återges två sådana viktiga försök, som stämmer ganska väl överens. Det första är en holländsk jesuit, Piet Penning de Vries (1928-1995), som ger oss ett slags själavårdsschema. Han säger: Det första steget är att bli medveten om det sexuella begäret när det dyker upp. Det andra steget är att "socialisera" det. Det innebär inte att bli socialist men att se begäret i samband med den livssituation, det sammanhang man lever i. Det tredje är att bli medveten om dess gudamänskliga, mystiska djup. I sista hand är det sexuella begäret något som skall inrikta oss på Gud. Begäret, av vilket slag det vara må, har i sista hand Gud som objekt.

En karmelit från Mexico, Luis Jorge González, betonar också vikten av det första steget, att verkligen se sanningen i vitögat, när det sexuella begäret helt oförhappandes dyker upp. Det innebär att man inte omedelbart skall förtränga det som en ren - eller snarare - oren frestelse. Det kan tyckas svårt att bli medveten om begäret utan att dras med av det och gå upp i det. Det andra steget kallar han att desidentifiera sig från begäret. Det är ungefär detsamma som Piet Penning de Vries kallade att socialisera. Vi behöver inte identifiera oss med alla begär, frestelser och tankar som kommer upp i oss. Det är även ett schema som kan gälla för annat: alla förströdda tankar eller frestelser och kärlekslösa tankar.

Det är alltså viktigt att bli medveten om begäret. Trycker vi omedelbart tillbaka det och förnekar eller förtränger det, kan det ofta slå bakut. Man möter ibland människor som säger att de hatar sina föräldrar. Det kan även handla om vissa psykiska processer som ligger mycket djupt. Om man då omedelbart säger till dem att man inte får hata, kan hatet anta ännu större proportioner. Men om man kan desidentifiera sig från hatet, sedan man har blivit medveten om det, kan det släppa greppet. Det är ett mycket bra förhållningssätt, när det gäller såväl aggressiva känslor som sexuellt begär.

I alla djupa relationer finns det också ett litet mått av aggressivitet, som man inte ens vill erkänna inför sig själv. Någon syster kan avsky en annan syster som tar hennes plats i koret. Man kanske avskyr en broder som alltid menar sig veta bäst. Hur skall man då reagera? Skall man säga: "Nej, jag älskar henne eller honom? Man skall naturligtvis älska, men vi kan ibland säga det alltför fort. Om vi inte går igenom desidentifikationens process kan det bli ännu värre. Det fordras alltid mycket disciplin och askes, särskilt att bli medveten om reaktionen och släppa taget. Här har många skrupulöst lagda människor det svårt. De tror att allt det de känner och allt som kommer upp i deras tankar är deras synd. Men desidentifikation är en process man kan öva in och samtidigt gå vidare. Många fastnar dock på vägen. De kommer aldrig fram till uppståndelsen och det som kyskheten går ut på: att blir medveten om det gudamänskliga och mystiska djupet i sin relation.

Kyskheten gäller både den gifte och den ogifte. Även om det sexuella begäret hos de gifta mynnar ut i den äktenskapliga akten, så sker det till Guds ära, för att de skall förmedla Gud till varandra, medan begäret i den jungfruliga kärleksrelationen ges och offras som en ren gåva till Gud som tecken på ett djupare kärleksbegär. Detta schema kan alla människor använda sig av och alla steg behövs. Många gifta behöver påminnas om det gudamänskliga och mystiska djupet i sin relation, medan de jungfruliga har en tendens, i alla fall tidigare, att undertrycka begäret meddetsamma, att liksom inte våga erkänna att det finns i dem. Men då får det ofta på det undermedvetna djupet en kraft som kan var mycket svår att komma åt.

Begreppet desidentifikation kan alltså hjälpa oss på många kitsliga områden: förströddhet i bönen, tvångstankar, frestelser av alla slag, självömkan, bitterhet, ja, allt det som passerar genom huvudet. Vi är ju lyckligtvis inte detsamma som allt det som dyker upp i vårt huvud. Vi behöver inte identifiera oss med allt det. Men ändå måste vi bli medvetna om att det finns där och att det kan användas som bränsle för kärleken. Vi kan upptäcka på det rent konkreta planet, att om vi haft dessa aggressiva tankar eller hatkänslor mot vissa människor och kunnat bearbeta dem, kan det ofta ge upphov till en djupare kärlek.

François Mauriac skildrar detta förhållningssätt i ett äktenskap, där två partner redan från början av äktenskapet har fastnat i hat till varandra. Tyvärr dröjde det ända tills den ena dog innan detta hat kunde bli ett slags kärlek till den andra. Det är tragiskt när man inte har kunnat bearbeta hatet i tid. Men det är aldrig för sent. Först när mannen såg sin döda hustru förlöstes

något i honom. Då var det för sent att lappa ihop den mänskliga kärleksrelationen. Indirekt blev det en anledning för honom att öppna sig för Gud, som han hade stängt sig för tidigare.

Begreppet desidentifikation svarar ganska bra mot det kristna grundbegreppet askes. Det gäller naturligtvis inte bara sexualitet. Det gäller hela vår tillvaro. Vi avstår från något mindre för Någons skull som är större och mer. Vi går ut ur det lilla för att gå in i den som är större. Det handlar om påskens ut och in. Det är alltid en kamp i korsets efterföljd, som vi alltid måste se i påskens segerrika ljus. Vår utblottelse, vårt exodus och vår emancipation från det gamla jaget leder till nytt liv för det nya jaget, för vårt Kristus-jag. Gerhard Tersteegen (1697-1769) sammanfattar denna process så här: ”En kristen måste äta, dricka, sova, arbeta, gå och stå, tala och tiga under ständigt avdöende, under ständigt utgående från sig själv”.

Detta avdöende (lat. *mortificatio*) är vårt sätt att i det dagliga livet följa den döende Kristus efter, men alltid för att få uppstå med honom. I allt det vi gör under dagen, vare sig vi äter eller dricker, går vi ut ur det gamla för att gå in i det nya. Självförnekelsen (lat. *abnegatio*) är aldrig ett självändamål. Det är en Kristus-process, en påskprocess. Vi går in i refektoriet. Vi äter och vi går ut. Vi går ut och in hela tiden. Vi dör bort från oss själva. Vi korsfäster oss, men vi uppstår. Paulus jämför detta med soldatens och atletens idoga träning (1 Kor 9:24-27), ja, som en kamp mot de onda makterna (Ef 6:12).

Detta krigiska språk har vi lite svårt för i vår pacifistiska eller snarare förment pacifistiska tid. Den nutida kristne har svårt att se sig själv som en stridsman i aktiv tjänst. Han ser sig snarare som ett vårdfall eller ett vårdpaket som alla skall pyssla om. Därför är det asketiska draget lite svårare för oss. Vi vill ha andlig tröst. Gud skall vara som en snäll doktor som pysslar om oss och lägger bandage på våra sår. Vi har lite svårt att lystra till stridssignalen och början till kamp, när vi går in i refektoriet. Gångna tider hade lättare att se hela den asketiska delen. Men det kanske är lite lättare för oss med desidentifikation och att se hur sexualiteten kan hjälpa oss att komma Gud närmare genom att vi förvandlas och omvandlas.

Också det patientideal som många har i vår tid, där vi är vårdpaket, kan vi omtolka. Patient kommer från det latinska ordet *pati*, att lida. Vi identifierar oss med den lidande Kristus, som fortsätter att lida i sina lemmar. Askes kan missbrukas och urarta. Men kriteriet på dess äkthet är dess Kristus-doft, att den aldrig är ett självändamål men syftar framåt mot uppståndelsen. Vi kan jämföra de två buden: fredagsbudet och söndagsbudet. På fredagen gör vi bot. Vi avstår och dör med Kristus. På söndagen får vi uppstå med honom. Men för många kristna har i alla fall fredagsbudet försvunnit. Men då blir det inte så mycket med söndagen heller. Då går man och handlar eller förbereder veckans stortvätt. När det ena ledet försvagas, blir det andra också försvagat. Det gäller att hålla ihop ut och in, lidande och död.

Föredrag V

Vi börjar med ord av den helige Hieronymus (c 347-420):

Nudum Christum nudus sequere (att naken efterfölja den nakne Kristus).

Det yttersta kriteriet för all askes är att vi ägnar oss åt den för att bli mer lika Kristus, för att bli lika honom både i hans lidande och död och i hans uppståndelse. Kriteriet på askesens äkthet är alltid dess Kristus-doft. Askes kan som allt annat urarta och missbrukas. Psykologin har lärt oss att överdriven och missriktad askes och botgöring kan gå samman med fördold självtillfredsställelse och självbehag. Därför behövs det alltid måttfullhet, sunt bondförnuft och inte minst humor för att hitta rätt askes för rätt person.

När det gäller fredagsbudet finns det i de flesta stift nu stor möjlighet till variation. Det finns fortfarande stift där man har kvar obligatorisk köttabstinens. De flesta medvetna kristna kanske fortfarande håller på det, men man kan ju också tycka om fisk. Frågan är då om man genom en läcker måltid med lax eller räk-cocktail kan anses fullgöra fredagsbudet. Det är kanske lite svårare att hitta rätt askes för rätt person i vår tid. Men söker man, så finner man. Faran är att man inte söker. Om inte fredagen har karaktär av botdag, brukar inte heller söndagen få karaktär av uppståndelsedag, utan då går den ganska spårlöst förbi.

Utan någon form av försakelse, utblottelse och avstående (lat. *renuntiatio*) kan ingen efterfölja Kristus, den nakna Kristus, som klädde av sig sin gudomliga härlighet. ”En blir så utblottad, så utblottad som en nål utan tråd”, sade lykttändaren Carl Flodberg. Något mer utblottat kanske vi inte kan tänka oss än en nål utan tråd. Men tomheten skall alltid vara positiv, en öppen rymd. Askesen är aldrig något självändamål. Det är kanske inte så stor fara i vår tid. Ibland tävlade man tidigare i kloster om att göra så många botgöringar och offer som möjligt. Så kunde man samla på sig mycket förtjänster, mycket nåd. Allting kan missbrukas för att behaga jaget. Ändå får vi inte ge upp askesen bara för att den har missbrukats. En av de viktigaste uppgifterna för vår tid är att hitta en askes, som uttrycker längtan att efterfölja den nakna Kristus, så att vi blir utblottade.

Då kan vi uppfyllas av Guds härlighet och nåd. Det måste vara en positiv tomhet, en öppen rymd, för askesen är menad att förbereda oss för det nya livet, uppståndelsen och härligheten, den fullkomliga kärleken. Det är utifrån denna förening med Gud man också upptäcker det djupaste värdet i allt skapat. Man avstår ju inte från något värdelöst. Johannes av Korset säger: ”Det är genom avståendet från de jordiska tingen som människor lär känna deras naturliga och övernaturliga värde. Därför njuter hon av dem på ett helt annat sätt än den som är fäst vid dem, och samtidigt drar hon stor nytta och fördel av dem”.

Askesen, avståendet, ger oss en distans. Men på något sätt kan vi också glädja oss i det som vi avstår ifrån. Vi behöver inte kasta oss över det. Men bara att något är, kan glädja oss. Det kan vara en skål med choklad. Den står där och vi är ensamma. En gång var jag i ett benediktinkloster i Rom. Då visade man en dag klart och tydligt att det var söndag och att man då får något gott. Här i matsalen stod en skål med choklad. ”Du får ta så mycket du vill, för det är ingen som ser dig”, sade man till mig. Det är inte så lätt att bara låta skålen stå där och glädja sig över att den finns där. Askesens mål är att göra det och inte att vi skall känna avsky för det goda och det vackra. Samma förhållningssätt gäller också synen på sexualitet. Allt skapat är skapat gott. Men det betyder inte att vi måste ha allt det goda. Vi får uppskatta det goda för dess naturliga och övernaturliga värde. Askesen skall inte göra oss till livsfientliga, förtorkade mumier. Vi får i stället glädja oss och njuta av det som vi inte har. Kristen askes måste vi alltid se i påskluset. Då får den del av påskens glädje och njutning. Den tomma, utblottade nålen utan tråd behöver inte sörja förlusten av tråden.

Louis Boyer påpekade att askesen i Gamla testamentet framför allt var knuten till fattigdomen. I Nya testamentet förskjuts tyngdpunkten till sexualitetens område. Men vi ser att man i dag kanske börjar återupptäcka också fattigdomen som ett privilegierat uttryck för askes. I ordenslivet har vi fattigdom, kyskhet och lydnad. Också lydnaden är en form av askes, där man avstår från sin egenvilja. Det är det svåraste för oss, för egenviljan dör en kvart efter oss, som François de Sales (1567-1622) sade. Egentligen måste vi säga att en kristen askes är en Kristus-efterföljelse i allting. Vi kan inte bara koncentrera den till ett visst område. Vi måste hela tiden se att också själva askesen har del av påskens glädje, men kanske inte omedelbart. Vi får inte vänta oss mirakel bara för att vi avstår från en bit choklad. Men så

småningom kan vi glädja oss åt att Gud har skapat allting gott, även om vi aldrig får det goda. Här är kyskheten ofta en mätare. Den är alltid en av påskens glädje inspirerad hållning. All kyskhet, och särskilt den jungfruliga, sker ju för en djupare fruktbarhets skull. Fröet läggs i marken för att dö men för att nytt liv skall spira fram. I själva skapelseordningen finns det en inbyggd askes, en djup påsksymbolik som präglar allt som finns till. ”Det du sår får inte liv om det inte dör” (1 Kor 15:36). För att fröet skall blomstra och bära frukt måste det först dö (jfr Joh.12:24-25).

Den naturliga och övernaturliga påskordningen gäller också den mänskliga sexualiteten, som är en del av naturen. Det märkliga är att de flesta av våra samtida, även om de i andra sammanhang kan vara aldrig så stora naturfantaster och miljövänner, bestrider denna naturliga del av sexualiteten. Ja, både sexuell askes och fruktbarhet förnekas. Man är bara koncentrerad på en aspekt: tillfredsställelsen, njutningen. Då berövas sexualiteten också mycket av sin naturliga plats i livet. Om man alltför ensidigt inriktar sig på den sexuella njutningen, som för vissa har övertagit religionens roll som det högsta i tillvaron, riskerar också den att förflyktigas i en steril värld. Det blir helt enkelt tråkigt efter en tid. Då måste man experimentera med allt möjligt. Det kan handla om våldspornografi eller andra oarter. Prestation och produktivitet, denna nutid avgud, smyger sig in. Just prestation och produktivitet är en slags sekulariserad vrågbild av det som vi kristna menar med fruktbarhet.

Vi vet hur mycket Kyrkan värnar om fruktbarhet och fruktsamhet. Det måste vi också se i spiritualitetens perspektiv. Kyrkan har aldrig sagt att man måste ha så många barn som möjligt. Men man måste respektera den naturliga ordningen. Här står Kyrkan på kollisionskurs med en stor del av samtiden och märkligt nog också med naturfantasterna och miljövännerna, som annars är så angelägna att respektera naturen som den är. Men när det gäller detta område har man en blind fläck, även om en del av de ”gröna” börjar tala om ”grön” sex! I sista hand är all fruktbarhet något andligt, för det är alltid och överallt den Helige Andes uppgift att befrukta och vara livgivare. Han är den som utifrån livets källa i Treenigheten får sprida och utgjuta liv och vatten.

Den pro-kreativa, medskapande och livgivande förmågan är en integrerad del av sexualiteten. Det är ofta den som ger den en andlig innebörd. Här öppnas de två makarna utåt. De går inte upp i sig själva utan de får medskapa. De får ge liv. Ett av de största undren är att Gud gör sig beroende av människor för att det mänskliga livet skall gå vidare. I vår tid är det ingen självklarhet. Märkligt är att samtidigt som man gör allt för att begränsa den pro-kreativa funktionen, gör man också allt för att framställa liv genom konstgjord befruktning. Det är möjligt att mer och mer av detta område kommer att flyttas över till laboratorier.

Det finns i dag en mycket stark anti-konceptiv ideologi. Det såg man på FN:s befolkningskonferens i Kairo 1994. Det var egentligen bara den Heliga stolen, några latinamerikanska bananrepubliker och några islamiska republiker som stod bakom den pro-kreativa synen. En stor del av världsoptionen har helt accepterat att man med alla medel kan inskränka den mänskliga fruktbarheten, också med abort. Faktiskt praktiseras barnamord på handikappade barn i vissa länder. Man kan även låta de nyfödda barnen svälta ihjäl.

Har man väl börjat ingripa i livsprocessen ser sig människan rätt snart som herre över den. Sedan aborten mer eller mindre blivit accepterad arbetar man för eutanasi. Det ligger liksom en syndens dynamik i detta. Har man en antikonceptiv syn går man längre och längre. Tragiskt är att Kyrkans röst är mycket ensam om att försvara livet. Även många kristna har svårt att förstå Kyrkans syn. De lever i samma miljö som alla andra. Ändå var det viktigt att

se mötet i Kairo i ett djupare sammanhang. Här försökte den Heliga stolen framställa sambandet mellan en människovärdig familjeplanering och rättvisa åt de fattiga länderna, vars enda rikedom är befolkningen.

Den syn som framställdes av den Heliga stolen motsvarar den som finns i spiritualiteten, att när det gäller askes finns det en balans mellan sexualitet, fattigdom och lydnad. Det finns en helhet i de evangeliska rådets påsksymfoni. Här har vi kristna kanske inte alltid varit öppna för helheten. Louis Boyer påpekade att för många kristna var askes, fattigdom och avstående bara någonting som gällde på sexualitetens område. Däremot kunde man ha hur stora förmögenheter som helst och leva hur fint som helst. I många latinamerikanska länder är det fortfarande en väldig differens mellan fattiga och rika. Här har man inte till fullo sett det djupare sammanhanget i den konkreta förkunnelsen.

Askesen, efterföljelsen av den nakne Kristus, har inte bara med ett område av livet att göra utan med allt. Vi kan aldrig isolera en kristen syn på sexualiteten från resten av evangeliet. Det har ibland fattats en helhetssyn utifrån påskens mysterium, som har gjort att människor inte begriper vad det är tal om utan tror att det handlar om missunnsamhet från Kyrkans sida. En av Kyrkans största svårigheter i vår tid är att förklara och utlägga sin helhetssyn, då Kyrkan angrips för att hon i alla sammanhang håller fast vid livets helighet, från det första ögonblicket av konceptionen till det sista. Här sätts liv och död på sin spets.

Påven Johannes Paulus II (1920-2005) talade ofta om att vi lever i en dödens kultur. På TV skjuts många människor ner varje dag. När det gäller våld och sex tycks all måttfullhet ha försvunnit. Det påverkar vissa människor. Så vilna som många människor är i vår tid, måste en del bli påverkade, om de matas med våld och sex från morgon till kväll. Ändå får vi inte ge upp hoppet utan tro att evangeliet har en sprängkraft, en förmåga att bryta igenom. Det har uppstått en ny rörelse för kyskhet i Amerika. Ibland dyker det helt spontant upp hoppfulla tecken. Också i andra religioner möter vi människor som helt tar avstånd från dödens kultur. Gandhi (1869-1948), som levde en stor del av sitt äktenskap i celibat, hyste stora betänkligheter mot antikonceptionella medel som födelsekontroll som en del av hans icke-våldsologi.

När självbehärskning, askes, kyskhet och fruktbarhet helt skärs bort från sexualiteten, har något gått snett. När det pro-kreativa, barnalstringen, mer och mer kopplas isär från sexualiteten och produceras i laboratorier verkar det som om sexualdriften mer och mer riktas emot själva barnet. Någon sade, att vi inte får göra oss några illusioner. Nu, sedan homosexualiteten har accepterats, återstår det att främja en annan sexuell minoritets rättigheter, pedofilernas. Man arbetar mycket målmedvetet från dessa gruppers sida. Man skriver upprörda artiklar – speciellt när det gäller katolska prästers i och för sig fruktansvärda övergrepp - något som brukar vara övergång till nästa stadium. Det såg man i abortfrågan. I Sverige åkte man på 1960-talet till Polen för att göra abort. Man skrev mycket om resorna till Polen och var ibland moraliskt upprörd. Men så småningom ebbade det ut och man accepterade faktum. I vår tid är det nästan en industri att skicka människor till länder där det finns en utbredd barnprostitution. Har man väl gett sig in på denna väg kan den leda vart som helst.

Men vi får aldrig ge upp. Vi får tro att människor kan vända om. Även hos dem som sitter helt fast i ett livsmönster, där det viktigaste i livet är att tillfredsställa sina sexuella och andra behov, kan detta mönster brytas. Vi ser att människor kan vakna. Här har jungfruligheten och celibatet en oerhörd betydelse. Därför vore det tragiskt om Kyrkan i vår tid skulle avskaffa det

förpliktande prästcelibatet. Det är just nu det behövs. Celibatet är naturligtvis svårare nu och det är fler som misslyckas med det, men celibatet är ett profetiskt tecken i en värld som sitter fast i den begränsade synen på sexualitet, i så kallad pansexualism, Celibatet kan bli en väckarklocka. Vi vet att folk ser upp till prästcelibatet. Inga blir så upprörda, när präster misslyckas med det, som de icke-troende. Det är som om världen ansåg sig ha rätt att förvänta sig att Kyrkan med dess präster och ordenssystrar skall klara att leva i celibat. Jag tror inte att det skulle komma fler kallelser om man avskaffade celibatet. Det är ett tecken som väcker motstånd, men det är ett fruktbart tecken. Samtidigt är det viktigt att ha hela påsksynen på sexualiteten.

Vi kommer nu in på ett avsnitt som tar upp jungfrulighet och extas. I Guds inre går det som vi uppfattar som fruktbarhet och jungfrulighet eller jungfrulighet och extas samman. Den största tänkbara fruktbarhet, det som är all fruktbarhets källa - Sonens födelse ur Faderns sköte – sker på ett jungfruligt sätt. Om vi skall uttrycka det mänskligt – och några andra ord har vi inte – så sker Sonens eviga avlelse på ett jungfruligt sätt ur Faderns sköte.

Gregorios av Nazianzos (329-390) säger: ”Den första Jungfrun är den Heliga Treenigheten”. Vi kan se på Treenigheten på två sätt: som en gemenskap av tre personer som lever i ständig kärlek eller som den jungfruliga enheten, Allt i Treenigheten är både jungfrulighet och fruktbarhet. Här på jorden är det lite annorlunda. Här får man välja antingen jungfrulighet eller fruktbarhet. Men allt har sin urbild i Treenigheten, Återigen måste vi uttrycka det mänskligt. Gud själv är modellen för all jungfrulighet, denna eviga jungfruliga avlelses mysterium, en icke köttslig avlelse, som ger den jordiska jungfruligheten dess mening.

Därför är det ingen tillfällighet att Jesus föds på jorden av en jungfru. Hans föds i en jungfrulig familj. Maria och Josef lever i jungfrulighet. Man har alltid koncentrerat sig på Marias jungfrulighet. På något sätt är det hon som återspeglar Faderns jungfrulighet. I evigheten är det bara en Fader som avlar Sonen. På jorden är det bara en som får föda: Maria. Därför har det blivit så att den kvinnliga jungfruligheten alltid är starkare betonad. Det finns t.ex. bara jungfruvigningar, en liturgisk vigning som nu har kommit tillbaka, för kvinnor. Den mariala jungfruligheten uttrycks tydligare på det kvinnliga planet. Men redan från början finns också Josef, den jungfrulige mannen vid hennes sida. Sedan slår jungfruligheten ut i full blom i Jesu Kristi liv.

Dogmerna om jungfrufödelsen och Marias livslånga jungfrulighet är definierade på de tidigaste koncilierna och bejakas i princip av alla kristna samfund. Sedan är det en annan sak att man i praktiken kanske inte riktigt gör det. När vi talar om Jungfru Maria kommer vissa protestanter med frågan hur det var med Jesu syskon. Åsikten att de bröder och systrar som omtalas i evangeliet skulle vara köttsliga syskon har kommit in långt efter Luther. Det är först på upplysningstiden, när man läste Bibeln som en dagstidning, på ett mer fundamentalistiskt sätt, som man menade att bröder och systrar måste vara just det vi menar med bröder och systrar. Men i hela traditionen har man alltid bejakat Marias eviga jungfrulighet, Den definierades på Andra konciliet i Konstantinopel.(553) och ingår också i Svenska kyrkans bekännelseskrifter. Det stora problemet är inte frågan om Marias eviga jungfrulighet utan att det i vissa protestantiska samfund har utvecklats så att var och en menar sig ha läroämbetet. Själva jungfrulighetsidealet som konkret livsform har alltid funnits. Trots att man inte godtog ordenslivet har det funnits människor som har levt detta liv, utan större åthävor och utan att göra väsen av det. Vissa av de kvinnliga prästerna är ogifta.

Vi tror att det jungfruliga livet är en integrerad del av Kyrkans mission och kallelse. Det tillhör Kyrkans väsen att vara en jungfrulig brud till Kristus. Därför har han inte någon annan brud än Kyrkan. Detta måste uttryckas i Kyrkans liv utåt. Annars är Kyrkan inte trogen sitt väsen. Det är bara äktenskapet som är ett sakrament och inte ordenslivet eller jungfruvigningen. Det beror på att jungfruligheten inte behöver något sakrament, eftersom man där redan tar ut himlen i förskott. Det är ett strävsamt liv, som inte går av sig självt. Vi blir inte änglar med detsamma. Men när vi tar emot denna kallelse, börjar vi i princip redan öva in himlens liv. Från Kyrkans begynnelse har man alltid sett att himlen måste bli synlig på jorden. Det är ingen tillfällighet att Guds människoblivande helt står i jungfrulighetens tecken, att allt i Kyrkan präglas av jungfrulighet.

Det rena, orörda, gudomliga livet i Faderns sköte, varifrån Sonen utgår, är något som berör Guds inre liv. Sonen får sedan födas till jorden ur Marias jungfruliga sköte, som på det jordiska planet återspeglar Faderns jungfruliga sköte i himlen. Ingenting kan klarare uttrycka Guds upphöjda allmakt och totala oberoende av sin skapelse. Man hör ibland någon säga: ”Jag tror på inkarnationen, men jungfrufödelsen kan jag inte smälta”. Då måste man ställa sig frågan om denna person verkligen tror på Guds upphöjda allmakt och totala oberoende av sin skapelse. Den som förnekar jungfrufödelsen brukar nästan automatiskt förneka också inkarnationen och själva Treenigheten genom en syndens kedjereaktion. Om man inte kan tro att Jesus är född av en jungfru, tror man antagligen inte heller på att Jesus Kristus av all evighet är Faderns enfödde Son. Detta hör så intimt samman. Man kan inte skära bort ett led i mysteriet, för då blir nästan automatiskt också allt det andra befläckt. Det finns vissa som teoretiserar och säger att Gud kunde ha blivit människa, även om han inte hade fötts av en jungfru. Men eftersom Gud har valt detta sätt, och det har kristendomen från början så klart förkunnat, är det något omistligt för hela tron. Jesus föds inte som en frukt av jorden utan som en gåva till jorden, som Guds frukt till jorden. Han är inte en produkt av skapelseordningen. Han är Guds gåva och Guds frukt som stiger ner till jorden och tar upp jorden i sig själv.

Jesus Kristus är densamme i sin personliga identitet och integritet både före och efter inkarnationen. Han är ”densamme i går, i dag och i evighet” (Heb.13:8). Dogmatiskt uttrycker man det genom att säga att Jesus Kristus ”bara” är en gudomlig person, men har två naturer. Han är alltså ingen mänsklig person i den mening som vi lägger in i ordet, utan han är densamme i sin identitet. Men när han blir människa, antar han den mänskliga naturen och tar upp den i sig. Det betyder inte att han är en skenmänniska, men han är densamme i sin innersta verklighet. Det försöker man dogmatiskt uttrycka genom att säga att han ”bara” är en gudomlig person, men har två naturer, den gudomliga och den mänskliga.

Här är det viktigt att komma ihåg och påpeka att personbegreppet i Treenigheten inte är detsamma som vårt vardagliga personbegrepp. Med person menar vi i stort sett en individ, som har eget känsloliv, egna sinnesförmögenheter och egen vilja. Men allt detta är gemensamt i Treenigheten. Alla har samma vilja. Det enda som skiljer dem åt är de olika relationerna. Därför använder man ofta begreppet *relatio*, relation, eller hypostas som utbytbar mot person.

Vi tror alltså på jungfrulighetens mysterium. I sin jungfrulighet, sin oberördhet, är Jesus Kristus densamme före och efter inkarnationen. Alla andra människor har kommit till genom två andra människors sexuella förening - i alla fall hittills - och har av dem fått en personlighet, en genetisk kod. De är, eller borde vara, en frukt av två andra människors kärlek, i alla fall av deras sexuella förening. Men Jesus låter sig födas av en jungfru, för att Fadern skall kunna ge honom allt genom Anden. Han är heligt oberoende av alla andra, också av Maria. Det underlåter han inte att påpeka rakt på sak redan vid tolv års ålder. I Kana och på

Golgota tilltalade han Maria med "Kvinna" (Joh 2:4, 19:26), som kanske låter lite väl bryskt för oss som är så moderskära. Vi tycker inte att tilltalsordet "kvinna" riktigt passar. Men Marias storhet ligger i att hon är kvinna, att hon har fått bära Guds enfödde Son i sitt sköte. Det är inte något nedlåtande och avvisande. Tvärtom, här ser vi hur högt Jesus sätter kvinnan som sådan.

Jesus är inte en frukt av något mänskligt sammanhang utan Guds gåva till världen. Vi får inte heller tro att han genom att födas på detta sätt vill nedvärdera den mänskliga sexualiteten och det vanliga sättet att komma till. Men det är ett sätt att betona Guds allmakt och totala oberoende av sin skapelse. Det jungfruliga ursprung som Jesus har går sedan som en röd tråd genom hela hans liv. Det räckte inte för Jesus att födas av en jungfru. Han måste själv leva jungfruligt. Bara så kunde han bli allt för alla. Bara så kunde han uttrycka Guds totala suveränitet och upphöjdhet över skapelsen.

Hade Jesus utvalt en enda brud åt sig, skulle han inte ha kunnat bli allas Brudgum. Det är ett tema som alltid har fascinerat mystikerna. Kristus vill göra var och en till sin brud i sin Kyrka. Varje människa är föremål för hans förkärlek. Hans jungfruliga förkärlek gäller alla. Det är denna jungfruliga kärlek som går över i ett andligt äktenskap i kärlekens fulla extas. Därför är det ingen tillfällighet att mystikerna brukar kalla det högsta stadiet för den andliga förmälningen. Jungfrulighetens ensamhet är i Andens paradoxala ljus ett med kärlekens gemenskap. Ensamhet och extas, jungfrulighet och fruktbarhet möts alltså. Vi skulle kunna säga att här blir också de gifta på något sätt jungfruliga. Ett sant kristet äktenskap avbildar också detta mysterium, naturligtvis inte i samma grad i köttet, men i anden. Det finns också en äktenskaplig kyskhet som kan yttra sig på olika sätt. Ändå är det oftast de jungfruliga mystikerna som skriver eller talar om brudmystik, som alltid är ett bildspråk. Om bilden är förverklig i två personer, förlorar den också något av sin teckenkaraktär. Gifta mystiker - de finns ju också även om de inte är så många - har ofta helt enkelt inte tid att skriva. De har man eller hustru och barn och så mycket annat att tänka på. Ändå har många kristna äktenskap en äkta mystisk kraft. Idealet är naturligtvis att bägge parter är på samma nivå, men det är också ganska sällsynt. Det är inte så många sådana dokument eller vittnesbörd vi har från det sakramentala äktenskapets mystik, men det finns, även om det i Kyrkans tradition ofta har varit det jungfruliga ståndet som har haft möjlighet att utveckla mystikens teologi. I vår tid behöver vi verkligen vittnesbörd om hur man som mystiker kan leva av och i äktenskapets sakrament. Det vore ett profetiskt vittnesbörd, evangelium för våra samtida.